

Analysis of Key Drivers Affecting the Acceptance of Community-based Tourism in Rural Settlements with a Futuristic Approach (Case Study: Shirvan County)

Aliakbar Anabestani^{1*}, Seyede Parvin Hoseini²

1. Professor of Human Geography and Spatial Planning , University of Shahid Beheshti, Tehran

2. Ph.D Student of Geography and Rural Planning, University of Ferdowsi, Mashhad

Anabestani, A.A & Hosseini, S.P. (2022). [Analysis of Key Drivers Affecting the Acceptance of Community-based Tourism in Rural Settlements with a Futuristic Approach (Case Study: Shirvan County)]. *Geography and Development*, 19 (65), 171-202.

doi: <http://dx.doi.org/10.22111/J10.22111.2021.6531>

Received: 07/09/2020

Accepted: 22/09/2021

Keywords:

Local community,
Community-based
Tourism,
Future study,
Shirvan County.

ABSTRACT

In the last decade of the 20th century, many socio-economic planners have identified tourism as a safe way with a very clear vision for rural development, especially the most disadvantaged. As the participation of local communities and decentralization is a long-standing planning authority, it is used as one of the accepted principles in the urban development programs of developed countries. Therefore, the aim of the present study is to identify and analyze the key factors and main drivers on the acceptance of community-based tourism in rural settlements of Shirvan County. The research method of this research is applied and based on its nature; it is descriptive-analytical. The information has been collected by documentary and field methods. The questionnaire for extracting key drivers affecting the formation of community-based tourism in rural settlements of Shirvan county has been prepared in the form of a Micmac questionnaire and has been distributed and completed among community members. 11 questionnaires were considered for rural experts and relevant organs. Micmac software was used to analyze the data and structurally analyze the effectiveness of each of the indicators affecting the formation of community-based tourism in rural areas. The results showed that due to the high score of direct and indirect impact, 16 factors were identified in 4 main groups of key drivers in the future of tourism development of rural settlements of Shirvan county, which factors:(2+) Indirect (961+), overall visitor satisfaction of tourist attractions and ranking according to the purpose of direct (2+) indirect visit (487+), diversity of investors in the tourism sector and increase of non-governmental investments in direct village (1 +) Indirect (513+), suitable tourism climate, the existence of beautiful, amazing and unique landscapes and rich pastures and a variety of medicinal and edible plants, (1 +) indirect (297+) are the most important factors.

Copyright©2022, Geography and Development. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

Today, at the end of the twentieth century, rural development still faces many problems and challenges, because past strategies

in the field of rural development have not been successful. One of these strategies, which has recently been implemented with more emphasis in most countries, is the development of tourism in rural areas. For this reason, tourism has been considered by many countries as a strategy to generate income and benefit local communities. In this regard, community-based tourism (CBT) is promoted as a way of development through which the socio-cultural, environmental and economic needs of local communities are met through the provision of tourism products. In this regard, one of the most important issues that play a very important role in the economic development of cities and villages and can improve economic growth and

*Corresponding Author:

Aliakbar Anabestani

Address: Department of Human Geography and Spatial Planning , University of Shahid Beheshti

Tel: +98 (9155719016)

E-mail: a_anabestani@sbu.ac.ir

quality of life by foresight and scenario design, is the development of the tourism industry. Meanwhile, community-based tourism among developing countries such as Iran, especially in rural and remote areas, which face various challenges and livelihoods and at the same time attract tourists and have many natural and human attractions, can be one of the important ways to increase poverty and escape. People's participation in the development activities of the society should be considered. Accordingly, in the present study, the following question arises: Which of the key factors and main drivers are more effective on the acceptance of community-based tourism in rural settlements?

- Study Area

Shirvan city is one of the cities of North Khorasan province, which is located in the northeast of the province at a latitude of 37 degrees and 40 minutes and a longitude of 57 degrees and 93 minutes with an altitude of 1097 meters above sea level and an area of 3789 square kilometers. It is bounded on the north by the capital of Turkmenistan, Ashgabad, on the south by Esfarayen, on the east by Farooj and on the west by Bojnourd.

2. Materials and Methods

The research method in this paper is applied based on the purpose and descriptive-analytical based on the nature. In this study, data collection was by documentary method (library resources, scientific journals) and field (using a questionnaire). The statistical population of the research is experts related to the research topic. Questionnaires by Islamic villages and councils of 5 sample villages and experts of 5 relevant institutions including: Shirvan city governorate, central districts, border and Qoshkhaneh, Tourism and Cultural Heritage Organization, Shirvan municipality and Ziarat municipality and professors of Ferdowsi universities of Mashhad, Bojnourd and Islamic Azad Shirvan branch was completed. Micmac software was used to analyze the data and structural analysis of the impact of each of the effective indicators on the formation of community-based tourism in rural settlements.

3. Results and Discussion

Using the quantitative futures research method and using the structural equation model (Micmac), the effectiveness or influence of the identified factors was determined. Considering the dimensions of empowerment matrices and economic facilities,

social participation and manpower quality, local community development capacities (environmental / physical) and institutional-managerial infrastructures, their degree of filling is between 87 to 100%, which shows that the selected factors have a great impact on them. They are stacked. Out of a total of 328 measurable relationships in these matrices, there are 38 relationships with a value of zero, which means that the factors did not affect or were not influenced by each other. Of the 32 relationships, their number was one, meaning that they had little effect on each other; There have been many key factors and they have been very influential. Finally, there was no relationship with the value of P, which indicates the potential and indirect relationships of the factors. In general, after examining each of the indicators and extracting the key influential factors (direct and indirect) of each of them, all the key influential factors (direct and indirect) on the formation of community-based tourism in rural settlements in three indicators: empowerment and economic facilities, social participation and the quality of human resources, local community development capacities (environmental/ physical) and institutional- managerial infrastructures are presented.

4. Conclusion

The last decade of the twentieth century Many socio-economic planners have introduced tourism as a safe method with a very clear vision for rural development, especially the most deprived. As the participation of local communities and decentralization is a long-term planning authority, it is used as one of the accepted principles in suburban development programs of developed countries. The results indicate that the increase in income through tourism-related activities and diversification of investments in both the public and private sectors creates opportunities to save part of the income, along with increased participation in economic and social activities of all groups. The rural community will end up providing training for people to hold exhibitions and festivals and efforts and cooperation in the field of information and advertising to the satisfaction of visitors to the tourist destination despite the suitable climate and quality of the ecosystem of the region. The existence of a positive attitude towards tourism policies along with the promotion of tourism culture in the region is studied.

Keywords: Local community, Community-based tourism, Drivers, Future study, Shirvan County.

5. References

- Bayat, Soodeh, Khazaei Pool, Morteza (2016) Perceptual values of tourists in the desert village of Egypt as a community-based tourism, Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development, Volume 5, Number 4, 61-85.
[Doi: 10.18869/Acadpub.Serd.5.18.65](https://doi.org/10.18869/Acadpub.Serd.5.18.65)(in Persian)
- Taghvaei, Masoud, Hosseinkhah, Hossein (2017). Tourism industry development planning based on futures research and scenario writing method (Case study: Yasuj city), Journal of Tourism Planning and Development 6, No. 2, 8-30.
[Doi:10.22080/jtpd.2018.1762](https://doi.org/10.22080/jtpd.2018.1762). (in Persian)
- Tulayi, Simin, Soleimani, Mohammad, Dolatabad World, Rahman, Dolatabad World, Ismail (2017). The Role of Local Community Participation in Sustainable Tourism Industry (Case Study: Sarein), Human Geography Research, Volume 49, Number 1.
[Doi:10.22059/jhgr.2017.53814](https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.53814). (in Persian)
- Hesam, Mehdi (2017) Evaluation of tourists' satisfaction with rural tourism destinations (Case study: villages of Fooman city), Quarterly Journal of Human Settlement Planning Studies, Volume 12, Number 4, 803-819.
http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_538277.html. (in Persian)
- Hesam, Mehdi, Baghiani, Hamidreza (2018). Assessing the attitude of villagers towards the realization of community-oriented rural tourism (Case study: Gorab Pas village, Fooman city, Gilan province), Quarterly Journal of Rural Research, Volume 1, Number 9,75-86.
[Doi:10.22059/jrr.2018.225971.1058](https://doi.org/10.22059/jrr.2018.225971.1058).(in Persian)
- Hosseini, Seyed Reza, Mozaffari, Mohammad Mehdi (2016). Future research, a solution to promote the tourism industry in Iran, the Fourth International Conference on Accounting and Management with a new research science approach. (in Persian)
- Dadvar Khani, Fazileh, Ghanian, Mansour (2018) Explaining Strategies for the Development of Sub-Urban Tourism in a Community-Based Case Study of Kan-Solghan Region, Journal of Urban Tourism, Volume 5, Number 3, 121-135.
[Doi:10.22059/jut.2019.225404.279](https://doi.org/10.22059/jut.2019.225404.279). (in Persian)
- Zargham Borujeni, Hamid, Bazrafshan, Shima (2016) Success rate of rural community-based tourism development from the perspective of local community (Case study: Asiabsar village, Behshahr city), Journal of Rural Research and Planning, Volume 5, Number 4, 119-136.
<https://doi.org/10.22067/jrrp.v5i4.53821>.(in Persian)
- Ali Akbari, Esmaeil, Pourahmad, Ahmad, Jalalabadi, Leila (2018). Identifying the drivers of the future of sustainable tourism in Kerman with a futures research approach, Journal of Tourism and Development, Volume 7, Number 1,156-178.
http://www.itsairanj.ir/article_63617.html. (in Persian)
- Farahani, Hossein, Hosseini, Seyedeh Parvin (2015). Analysis of barriers to improvement and development of tourism entrepreneurship in rural areas and its strengthening mechanisms Case study: Shirvan city, Zoeram district, Zanjan). (in Persian)
- Statistics Center of Iran (2016) Statistical Yearbook of North Khorasan Province, North Khorasan Province, Statistics and Information Unit. (in Persian)
- Matiei Langroudi, Seyed Hassan, Gholami, Ali, Mohammadzadeh Larijani, Fatemeh (2018) Identifying and designing a model of mixed marketing elements in promoting the position of rural tourism with a futures research approach (Case Study of Babol), Rural Research Quarterly, Volume 9, Number 3.
[Doi:10.22059/jrr.2018.241253.1161](https://doi.org/10.22059/jrr.2018.241253.1161). (in Persian)
- Mawdudi, Mehdi, Bouzarjomehri, Khadijeh, Shayan, Hamid, Ziaei, Mahmoud (2015) The role of tourism in economic and social developments in the target villages of Golestan province, Journal of Geography and Regional Development, Vol.13, Number 2, 1-28.
<https://doi.org/10.22067/geography.v13i2.17903>. (in Persian)
- Najarzadeh, Mohammad, Torabi, Zabihollah (2017) Planning the development of community-based agricultural tourism using the Soart framework of the study: Dizaj village of Shahroud, Journal of Tourism and Development, Volume 6, Number 3, 139-153.
http://www.itsairanj.ir/article_55233.html. (in Persian)
- Naimi Majd, Mahboubeh, Naimi Majd, Arezoo (2019) Future Research, a New Approach in Resistance Economics (Case Study: Sustainable Tourism, Tourism and Hotel Industry Experts), Management Futures Research Quarterly, Vol. 30, Number 116, PP: 212-202.
http://jmfr.srbiau.ac.ir/article_14193.html.(in Persian)
- Nikbin, Mahna (2012) Community-Based Tourism, Tourism Science Website.
www.tourismscience.ir (in Persian)
- Yari Hesar, Aristot, Bakhtar, Soheila (2016) Evaluation of sustainable rural tourism indicators from the perspective of local community and tourists (Case study: Nayr city), Regional Planning Quarterly, Volume 6, Number 22, 121-134.
http://jzpm.miau.ac.ir/article_1935.html. (in Persian)

- Alberta. Dept. of Agriculture and Rural Development. Rural Development Division, & Irshad, H. (2010). Rural tourism-an overview. Edmonton, Canada: Government of Alberta.
- Hlengwa, D. C., & Maruta, A. T. (2019). Community Based Tourism ventures apt for communities around the Save Valley Conservancy in Zimbabwe. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8(2), 1-15. https://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article_10_vol_8_2_2019.pdf
- Lee, T. H., & Jan, F. H. (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability. *Tourism Management*, 70, 368-380. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517718302115>.
- Jurowski, C. (2016). *Tourism Development*: Taylor & Francis.
- Kline, C., McGehee, N., & Delconte, J. (2019). Built capital as a catalyst for community-based tourism. *Journal of Travel Research*, 58(6), 899-915. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287518787935>
- Raftopoulos, M. (2020). Rural Community-Based Tourism and its Impact on Ecological Consciousness, Environmental Stewardship and Social Structures. *Bulletin of Latin American Research*, 39(2), 142-156. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/blar.12749>
- Ruiz-Ballesteros, E. (2011). Social-ecological resilience and community-based tourism: an approach from Agua Blanca, Ecuador. *Tourism Management*, 32(3), 655-666. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517710001056>
- Saxena, G., & Ilbery, B. (2010). Developing integrated rural tourism: Actor practices in the English/Welsh border. *Journal of Rural Studies*, 26(3), 260-271. <https://www.researchgate.net/publication/223251535>
- Sharpley, R., & Telfer, D. J. (2014). *Tourism and development: concepts and issues* (Vol. 63): Channel View Publications.
- Raslanas, S., Stasiukynas, A., & Jurgelaitytė, E. (2013). Sustainability assessment studies of recreational buildings. *Procedia Engineering*, 57, 929-937. <https://pdf.sciencedirectassets.com/278653/1-s2.0-S1877705813X00086/>
- Strydom, A. J., Mangope, D., & Henama, U. S. (2019). Making community-based tourism sustainable: evidence from the Free State Province, South Africa. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 24(1), 7-18. <https://www.researchgate.net/publication/329450591>
- Zielinski, S., Jeong, Y., Kim, S. I., & B Milanés, C. (2020). Why community-based tourism and rural tourism in developing and developed nations are treated differently? A review. *Sustainability*, 12(15), 5938(1-20); doi:10.3390/su12155938.
- Han, H., Eom, T., Al-Ansi, A., Bobby Ryu, H. & Kim, W. (2019). Community-Based Tourism as a Sustainable Direction in Destination Development: An Empirical Examination of Visitor Behaviors. *Sustainability*, 11(12), 2864 (1-14); doi:10.3390/su11102864.

تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر پذیرش گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد آینده‌پژوهی مطالعه موردی: شهرستان شیروان

دکتر علی اکبر عنابستانی^۱، سیده پروین حسینی^۲

چکیده

دهه پایانی قرن بیستم بسیاری از برنامه‌ریزان اجتماعی-اقتصادی، گردشگری را روش مطمئن با چشم‌انداز بسیار روشن برای توسعه روستاها، به‌ویژه محروم‌ترین آن‌ها معرفی کرده‌اند؛ به‌طوری‌که مشارکت جوامع محلی و تمرکززدایی از مراجع برنامه‌ریزی دیرزمانی است به‌عنوان یکی از اصول پذیرفته‌شده در برنامه‌های توسعه پیراشهری کشورهای پیشرفته به کار گرفته می‌شود؛ بنابراین هدف پژوهش حاضر این است که عوامل کلیدی و پیشران‌های اصلی بر پذیرش گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی شیروان شناسایی و تحلیل شود. روش تحقیق این پژوهش از نوع کاربردی و براساس ماهیت، توصیفی-تحلیلی است، جمع‌آوری اطلاعات به روش اسنادی و میدانی بوده است. پرسشنامه در جهت استخراج پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شیروان، در قالب پرسشنامه میک‌مک تهیه و در بین اعضای جامعه نمونه توزیع و تکمیل شده است. تعداد ۲۵ پرسشنامه برای کارشناسان حوزه روستایی، ارگان‌های مربوط در نظر گرفته شد. در جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و تحلیل ساختاری تأثیرگذاری هریک از شاخص‌های مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور سکونتگاه‌های روستایی از نرم‌افزار *Micmac* استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد، با توجه به امتیاز بالای اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم، عوامل ۱۶ گانه در ۴ گروه اصلی پیشران‌های کلیدی در آینده، توسعه گردشگری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شیروان شناسایی شدند که عواملی از قبیل فزونی در آمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری، مستقیم (+۲) غیرمستقیم (+۹۶۱)، رضایت کلی بازدیدکننده‌ها از جاذبه‌های گردشگری و رتبه‌بندی با توجه به هدف بازدید مستقیم (+۲) غیرمستقیم (+۴۸۷)، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری و افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی در روستا مستقیم (+۱) غیرمستقیم (+۵۱۳)، اقلیم مناسب گردشگری، وجود چشم‌اندازهای زیبا، شگفت‌انگیز و منحصربه‌فرد و مراتع غنی و انواع گیاهان دارویی و خوراکی، مستقیم (+۱) غیرمستقیم (+۲۹۷) از مهم‌ترین عوامل به شمار می‌رود.

جغرافیا و توسعه، شماره ۶۵، زمستان ۱۴۰۰
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۱۷
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۳۱
صفحات: ۲۰۲-۱۷۱

واژه‌های کلیدی:
جامعه محلی، گردشگری جامعه‌محور،
آینده‌پژوهی، شهرستان شیروان.

مقدمه

عمیق‌تر کرده یا خود مسائل جدیدی را به‌وجود آورد. از جمله مسائلی که توسعه گردشگری را با مشکلات زیادی روبه‌رو می‌سازد، عدم توجه لازم به جامعه میزان در سیاست‌گذاری‌های گردشگری است. مشارکت جوامع محلی و تمرکززدایی از مراجع برنامه‌ریزی دیرزمانی است که به‌عنوان یکی از اصول پذیرفته‌شده در برنامه‌های توسعه پیراشهری کشورهای پیشرفته به کار گرفته می‌شود و به‌عنوان ابزار ارزشمندی برای کاهش اثرات منفی گردشگری و تشویق در جهت خلق محیطی دوستانه‌تر و موردپذیرش جوامع محلی مورد توجه است (دورخانی و غنیان، ۱۳۹۷: ۱۲۲). در ادامه گردشگری با درگیر کردن مردم در تصمیم‌گیری‌های عمومی مبتنی بر

امروزه در شرایطی که قرن بیستم به پایان رسیده است، هنوز توسعه روستایی با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است، زیرا راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت‌آمیز نبوده است. یکی از این راهبردها که اخیراً با تأکید بیشتری در اغلب کشورها به اجرا درآمده، توسعه گردشگری در نواحی روستایی است (حسام، ۱۳۹۶: ۱۰۴)؛ به‌طوری‌که گردشگری بخش بسیار مهمی از سیاست‌های اجتماعی و اقتصادی توسعه کشورها را تشکیل داده است (Stasiukynasmet et al, 2013: 929). در این راستا باید توجه داشت در فقدان برنامه‌ریزی مناسب و جامع‌نگر، این پدیده می‌تواند برخی مشکلات را

به طوری که کشورهای که خواهان تحولات بنیادین هستند، برنامه ریزی‌های پابرجا و مبتنی بر طراحی سناریو با رویکرد آینده‌نگاری را محور عمده برنامه ریزی توسعه آتی خود قرار داده‌اند (تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶: ۹)؛ بنابراین در آغاز قرن ۲۱، واژه آینده‌پژوهی به‌طور گسترده‌ای به‌کار گرفته می‌شود. این واژه، گستره وسیعی از رویکردهایی است که باعث بهبود فرایند تصمیم‌گیری می‌شوند؛ رویکردهایی که تفکر درباره آینده بلندمدت را به همراه دارند (علی‌اکبری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۷)؛ از این رو تصمیم‌گیرندگان حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در جهان پر از تغییر و تحول، نیازمند توسعه رهیافت‌های جدید پیش‌بینی و آمادگی برای آینده هستند (تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶: ۹). چنان‌که با ورود به هزاره جدید، صنعت گردشگری نیز عصری نوین را آغاز کرده است و با وجود مشکلات متعددی که در پیش دارد، انتظار است که در سیستم اقتصاد جهانی بیش‌ازپیش بر اهمیت آن افزوده شود؛ از این رو سیاست‌گذاران باید پیوسته به مسائل اصولی و زیربنایی در خصوص رشد، جهت و آثار این صنعت در آینده توجه کنند (حسینی و مظفری، ۱۳۹۵: ۷). در این بین گردشگری جامعه‌محور در بین کشورهای در حال توسعه مانند ایران، مخصوصاً در مناطق روستایی و دورافتاده که با چالش‌ها و تنگناهای معیشتی مختلفی مواجه بوده و در عین حال جاذب گردشگر بوده و دارای جاذبه‌های متعدد طبیعی و انسانی هستند، می‌تواند به‌عنوان یکی از راه‌های مهم گریز از فقر و افزایش مشارکت مردم در فعالیت‌های توسعه‌ای جامعه محسوب شود (حسام و باغیانی، ۱۳۹۷: ۷۶)؛ بنابراین شهرستان شیروان دارای مناطق نمونه گردشگری از جمله اسطرخی، گلیان، زوارم از توابع بخش مرکزی و منطقه گردشگری گلول واقع در بخش سرحد است

فعالیت‌های اقتصادی و از طریق تقسیم کار و خوداشتغالی نقش مهمی در مشارکت مردم محلی ایفا می‌کند (مودودی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶). به همین دلیل گردشگری به‌عنوان راهبردی برای درآمدزایی و سودرسانی به جوامع محلی، مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفته است (ضرغام بروجنی و بذرافشان، ۱۳۹۵: ۱۲۰) و این موضوع منجر به ظهور یک رویکرد جایگزین در گردشگری با عنوان گردشگری جامعه‌محور^(۱) شده است. این رویکرد، گردشگری را به‌عنوان فعالیتی در نظر می‌گیرد که مردم محلی در آن می‌توانند کنترل قابل توجهی بر فعالیت‌ها داشته باشند و در فعالیت‌های مرتبط با توسعه و نظارت گردشگری مشارکت کنند و در نهایت هدف، نگهداشت بخش قابل توجهی از منافع گردشگری در سطح اقتصاد محلی است (حسام و باغیانی، ۱۳۹۷: ۷۵). در همین ارتباط گردشگری جامعه‌محور (CBT) به‌عنوان راهی برای توسعه ترویج می‌شود که از طریق آن نیازهای اجتماعی-فرهنگی، زیست‌محیطی و اقتصادی جوامع محلی از طریق ارائه محصولات گردشگری برآورده می‌شود (Strydom, & Mangope, 2019: 7) بنابراین گردشگری روستایی اغلب به‌عنوان یکی از بهترین فعالیت‌ها برای تضمین بازسازی ساختار اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی مطرح می‌شود و نقش آن در هماهنگ‌سازی بین منابع محلی/منطقه‌ای و اثرات متقابل بین‌ذی‌نفعان گردشگری و شبکه‌های گردشگری نمایان و برجسته‌تر شده است (Saxena & Ilbery., 2010: 267). در همین ارتباط یکی از موضوعات مهم و اساسی که نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی شهرها و روستا دارد و می‌تواند با آینده‌نگری و طراحی سناریو منجر به بهبود رشد اقتصادی و بالارفتن کیفیت زندگی افراد شود، مقوله توسعه صنعت گردشگری است؛

رشد اقتصادی و نیز ایجاد فرصت‌های شغلی جدید دارد (باری حصار و باختر، ۱۳۹۵: ۱۲۲)؛ به طوری که گردشگری به واسطه ایجاد جریانات مالی به سوی روستاها موجب جمعیت‌یابی نواحی روستایی می‌شود (همان، ۶).

گردشگری جامعه‌محور

تا پیش از دهه ۱۹۸۰، برنامه‌های توسعه گردشگری رویکردی از بالا به پایین داشته و انعطاف‌ناپذیر و غیرمشارکتی بوده‌اند. (Sharpley & Telfer, 2014: 25) در این میان موضوعی که در گردشگری پایدار اهمیت یافته است، گردشگری جامعه‌محور است. این نوع گردشگری از طریق نفع اقتصادی مقصد گردشگری در کنار حفظ محیط طبیعی، اجتماعی و فرهنگی، منجر به ماندگاری و پایداری بلندمدت گردشگری می‌شود. به طوری که گردشگری جامعه‌محور، به دنبال توانمندسازی مردم، افزایش مشارکت ساکنان در فرایند تصمیم‌گیری و توزیع درآمد گردشگری است (رضوانی، ۱۳۸۹: ۱۵۶). به طوری که یکی از راهکارهای جایگزین که بر مشارکت جامعه محلی تمرکز دارد، گردشگری جامعه‌محور است (Jurovski, 2016: 115). در این میان، گردشگری جامعه‌محور (CBT) مطرح شد که متضمن سطح بالای مشارکت جوامع تحت لوای پایداری در فرایند توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری است. این نوع از گردشگری در دهه ۱۹۷۰ به عنوان واکنشی به عواقب منفی گردشگری انبوه پدیدار شد و در سه دهه گذشته محبوبیت بسیاری به دست آورده است (ضرغام‌پروجنی و بذرافشان، ۱۳۹۵: ۱۳۱)؛ از این رو گردشگری جامعه‌محور، توسعه گردشگری محلی است که با روش‌های نوآورانه و از طریق افراد و گروه‌ها، مالکان کسب‌وکارهای کوچک، کارآفرینان، انجمن‌های محلی و دولت انجام می‌گیرد (حسام و باغیانی، ۱۳۹۷: ۷۶).

که از توانمندی‌های بالقوه طبیعی و مناظر بکر و دست‌نخورده در حوزه گردشگری برخوردار هستند؛ بر همین اساس می‌توانند به عنوان یک هسته خاص گردشگری در منطقه مطرح شوند؛ از این رو در پژوهش حاضر تلاش می‌شود عوامل کلیدی و پیشران‌های اصلی بر پذیرش گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شیروان شناسایی، تحلیل و سپس عناصر و عوامل اصلی آن مدیریت و با طراحی سناریوهای ممکن در آینده، چارچوب سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی انعطاف‌پذیر متناسب با شرایط منطقه ارائه شود و همچنین با بهره‌گیری از رویکردهای آینده‌پژوهی، رشد و توسعه صنعت گردشگری شهرستان شیروان فراهم شود.

ادبیات نظری تحقیق

گردشگری روستایی

گردشگری دارای مدل‌ها و انواع فراوانی است. یک نوع آن گردشگری روستایی است که دربرگیرنده محدوده وسیعی از جاذبه‌ها و مدل‌های مختلفی از فعالیت‌هایی است که در زمینه‌های کشاورزی یا غیرشهری تعریف شده است و با سایر بخش‌های گردشگری مانند گردشگری ساحلی، شهری و... رقابت می‌کند (Irshad, 2010: 3)؛ از این رو گردشگری روستایی به عنوان یکی از شناخته‌شده‌ترین اشکال گردشگری در سطح کشورهای مختلف به شمار می‌آید. از دیدگاه وسیع‌تر می‌توان گردشگری روستایی را دربرگیرنده دامنه‌ای از فعالیت‌ها و خدمات مربوط به تفریح و آرامش گردشگران دانست که به وسیله کشاورزان و مردم روستایی برای جذب گردشگران به مناطق خود به منظور کسب درآمد صورت می‌گیرد (مودودی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳). گردشگری روستایی بخشی از صنعت بزرگ گردشگری است که نقش مهمی در توانمندسازی مردم محلی و ایجاد تنوع در

اهداف گردشگری جامعه‌محور

اهداف گردشگری جامعه‌محور همیشه متمرکز بر حفاظت از منابع طبیعی در ارتباط با توسعه اقتصادی نیست و در بسیاری از موارد، حفاظت از فرهنگ، توانمندسازی جامعه یا نسل‌ها، کاهش فقر و افزایش و بهبود مشارکت از سوی ذی‌نفعان نیز جزو اهداف اولیه محسوب می‌شود (تولایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۹). اهداف گردشگری جامعه‌محور چندگانه و آرمانی است؛ از جمله دادن حق مالکیت و توانمندسازی جوامع، حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی، توسعه اقتصادی و اجتماعی و کیفیت‌بخشی به تجارب بازدیدکنندگان (Ruiz-Ballesteros, 2011: 658). از دیدگاهی دیگر اهدافی که از توسعه گردشگری جامعه‌محور وجود دارد، عبارت‌اند از: گردشگری جامعه‌محور پایداری اجتماعی را برای جامعه بومی به همراه دارد؛ زیرا فعالیت‌های گردشگری در بیشتر قسمت‌ها توسط اعضای جامعه محلی توسعه و کنترل می‌یابد. به علاوه درآمدهای به‌دست‌آمده به‌طور مستقیم عاید جوامع محلی می‌شود. هدف ثانویه از توسعه گردشگری جامعه‌محور این است که از این طریق برای فرهنگ، میراث و آداب و سنن جامعه محلی بتوان احترام و ارزش قائل شویم. همچنین گفته می‌شود که این نوع گردشگری می‌تواند فرهنگ، میراث و آداب و سنن جامعه محلی را حفظ و تقویت کند. هدف دیگر اینکه از این رهگذر می‌توان به حفظ و حراست میراث طبیعی جامعه بومی پرداخت (نیک‌بین، ۱۳۹۱: ۲).

آینده پژوهی و گردشگری جامعه‌محور

در عرصه آینده‌پژوهی به‌ویژه آینده‌پژوهی گردشگری جامعه‌محور، پرداختن به آینده و برنامه‌ریزی برای آن، جزو جدانشدنی فرایند آینده‌پژوهی به‌کار می‌رود. در بیشتر موارد پرداختن به آینده بدون اتکای به پیش‌بینی و تحلیل روندها، مشکلات بی‌شماری در اجرای برنامه‌ها به‌وجود آورده است. این مشکلات اغلب ناشی از توجه‌نکردن به تأثیرات فناوری‌های نوظهور یا در حال ظهور در زندگی بشر و غفلت از نیروهای پیشران و عوامل کلیدی مؤثر بر تسهیل حل مشکلات یا چالش‌های توسعه آتی است. تصمیم‌گیران و کارشناسان صنعت گردشگری در جهان پر از تغییر و تحول، نیازمند توسعه رهیافت‌های جدید پیش‌بینی و آمادگی برای آینده هستند (نعیمی مجد و نعیمی مجد، ۱۳۹۸: ۲۰۴). در همین ارتباط در فرایند سناریوسازی و برنامه‌ریزی با طراحی سناریو و شناسایی عوامل پیشران می‌توان در توسعه و رشد صنعت گردشگری نقش مهم و تأثیرگذاری داشته باشند (تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶: ۱۲). مهم‌ترین منابعی که نزدیک به موضوع پژوهش و به‌طور مستقیم با موضوع تحقیق ارتباط داشته، مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۱: پیشینه تحقیق

عنوان پژوهش	نویسنده	نتایج پژوهش
برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده‌پژوهی و سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر یاسوج)	حسام و باغیانی (۱۳۹۷)	تحلیل نتایج با استفاده از آزمون تحلیل عاملی نشان می‌دهد که در بین عوامل گردشگری روستایی جامعه‌محور، عامل اقتصادی با ۱۹ / ۱۳۷ و جامعه محلی و حفظ منابع با ۱۶ / ۲۸۳ بهترین وضعیت و عامل مشارکت با ۹ / ۷۸۶ بدترین وضعیت را داشته است.
تبیین راهبردهای توسعه گردشگری پیراشهری جامعه‌محور (مطالعه موردی منطقه کن - سولقان)	دادورخانی و غنیان (۱۳۹۷)	نتایج نشان داد: ماتریس نقاط قوت، فرصت‌ها، ضعف‌ها و تهدیدها از نظر سه گروه مشارکت‌کننده در تحقیق همسویی بیشتر نظرات بین مردم محلی و مدیران و تفاوت در نگرش در بین متولیان گردشگری را نشان می‌دهد. از سوی دیگر تفاوت در نگرش‌ها در خصوص نقاط قوت و ضعف که برگرفته از نیازها و عملکردهای متفاوت است، منجر به ارائه راهبردهای متفاوتی می‌شود.
شناسایی و طراحی مدل عناصر آمیخته بازاریابی در ارتقای جایگاه گردشگری روستایی با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد مطالعه: شهرستان بابل)	مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۷)	نتایج تحقیق نشان داد که از دیدگاه مسئولان محلی، عناصر «ترویج» و «برنامه‌ریزی» بیشترین تأثیر مستقیم را در موفقیت بازاریابی گردشگری روستایی خواهند داشت. عنصر «برنامه‌ریزی» بیشترین تأثیر را نیز از سایر عناصر مورد مطالعه می‌پذیرد.
تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مازندران)	ده‌ده‌زاده سیلابی و احمدی‌فرد (۱۳۹۷)	نتایج حاصل از پراکندگی متغیرها در محور تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل در نرم‌افزار میک‌مک، بیانگر ناپایداری سیستم در گردشگری محدود مورد مطالعه است و بر همین اساس، پنج دسته متغیر مورد شناسایی قرار گرفت. در نهایت با توجه به امتیاز بالای اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل، سیزده عامل اصلی به مثابه پیشران‌های کلیدی در آینده توسعه گردشگری شهرستان‌های استان مازندران شناسایی و در این میان، متغیرهای بخش زیرساختی و خدماتی بیشترین تأثیر را بر توسعه گردشگری مناطق مورد مطالعه داشته‌اند.
برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده‌پژوهی و سناریونویسی، مطالعه موردی: شهر یاسوج	تقوایی و حسینی‌خواه (۱۳۹۶)	نتایج حاصل از پژوهش از میان ۳۰ عامل کلیدی، ۸ پیشران حیاتی از جمله: شرایط آب‌وهوایی و اقلیم، طرح جامع گردشگری، تأسیسات زیربنایی، رسانه‌ها، خدمات رفاهی، آداب‌ورسوم، بخش خصوصی و امنیت را به عنوان عوامل و پیشران‌های کلیدی توسعه صنعت گردشگری شهر یاسوج مشخص کرد. در نهایت پیشران‌های حیاتی در ۸۳ حالت با سه وضعیت تدوین و ۸۳ درصد وضعیت‌ها نشان از مطلوبیت ۰۳ درصد نشان از ثبات و بحران سازمان فضایی صنعت گردشگری داشتند. مطلوب‌ترین سناریو، سناریوی شماره یک پیشنهاد شده که مبتنی بر حفظ، تدوین، افزایش، تعامل، توسعه، رشد کمی و کیفی، افزایش و بهبود امنیت خواهد بود.
ارزش‌های ادراکی گردشگران روستای کویری مصر به‌عنوان گردشگری جامعه‌محور	بیات و خزائی‌پول (۱۳۹۵)	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که میانگین همه پنج بُعد ارزش ادراکی گردشگران اقامتی به روستای مصر از نظر گردشگران در سطح بالایی قرار دارد و بُعد ارزش تجربی (فعالیت، فرهنگ و دانش) مهم‌ترین بُعد در بین ابعاد پنج‌گانه است.
میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه‌محور روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای آسیابسر، شهرستان بهشهر)	ضرغام بروجنی و بذرافشان (۱۳۹۵)	طبق نتایج حاصل گردشگری جامعه‌محور در منطقه مورد مطالعه موفق نبوده است؛ به طوری که از میان ده عامل موفقیت بررسی‌شده، تنها سه عامل مالکیت جامعه محلی، حمایت داخلی و خارجی و محافظت از منابع، میانگینی بیشتر از ۳ داشته‌اند.
Making community-based tourism sustainable: evidence from the Free State Province, South Africa	Strydom et al (2019)	نتایج نشان داد که سرمایه‌گذاری‌های مالی برای CBT مهم هستند. سرمایه‌گذاری‌های مالی یک پایان نیست، زیرا برنامه‌ریزی بازاریابی و توسعه مهارت می‌تواند موفقیت CBT را تضمین کند. در این مقاله، مقصد در حال توسعه مقصد موفقیت‌آمیز در پروژه‌های CBT است که برای ایجاد زنجیره تأمین گردشگری برای ساکنان و شهروندان یک مقصد گردشگری استفاده می‌شود.

ادامه جدول ۱

عنوان پژوهش	نویسنده	نتایج پژوهش
Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability	Lee & Jan (2019)	این مطالعه نتیجه‌گیری می‌کند که درک ساکنان در مراحل توسعه متفاوت است؛ بنابراین مدیران باید فرصت‌های توسعه را در نظر بگیرند و استراتژی‌های مناسب را در طی مراحل مختلف توسعه اتخاذ کنند.
Community Based Tourism ventures apt for communities around the Save Valley Conservancy in Zimbabwe	Hlengwa & Maruta(2019)	این مطالعه نشان داد که تعداد زیادی سرمایه‌گذاری ممکن برای CBT مناسب برای اجتماعات در مرز با SVC وجود دارد. این موارد به‌منظور ترجیح پاسخ‌دهندگان، فضای سبز برای تأسیس اقامتگاه گردشگری، جواهرسازی، رقص و موسیقی فرهنگی، اسکان، میوه و انواع توت‌های وحشی و سفال و گلدوزی بود. دولت، سازمان‌های مردم‌نهاد و سازمان‌های مستقر در جامعه با داشتن این اطلاعات غنی می‌توانند ظرفیت‌هایی را توسعه دهند، فضاهای بازار را فراهم کنند، بازارها را بیابند و محصولات را به‌درستی بسته‌بندی کنند تا بتوانند سرمایه‌گذاری‌های پایدار CBT را در جوامع روستایی با مرز SVC ترویج کنند.
Rural Community- Based Tourism and its Impact on Ecological Consciousness, Environmental Stewardship and Social Structures	Raftopoulos (2020)	این مقاله با استفاده از Cocachimba به‌عنوان یک مطالعه موردی، آشکار می‌کند علاوه بر اینکه RCBT می‌تواند آگاهی محیط‌زیست و شیوه‌های محافظت از محیط را افزایش دهد، روابط انسانی و محیطی را تغییر داده و هم ارزش و معنای محیط را و هم تغییر ساختارهای اجتماعی و تغییر روابط در جوامع تغییر می‌دهد.
Built Capital as a Catalyst for Community-Based Tourism	Kline et al. (2019)	بیش از ۱۰۰ مصاحبه با ذی‌نفعان نشان داد که چگونه هر پروژه سرمایه‌های اجتماعی و انسانی جدیدی را ایجاد می‌کند، روحیه جامعه را بهبود می‌بخشد، اعتمادبه‌نفس به‌وجود می‌آورد، رفاقت می‌کند، رضایت خاطر را می‌بخشد و احساس هدف را در داخل و خارج از آن متمرکز می‌کند. در ادامه آگاهان با قاطعیت گزارش دادند که تغییرات جسمی به‌عنوان نمادی از انسجام ایجادشده از رویکرد جامعه‌محور و مشارکتی عمل می‌کند.
Why Community-Based Tourism and Rural Tourism in Developing and Developed Nations are Treated Differently?	Zielinski et al. (2020)	این مقاله درگیر یک بحث در مورد تحقیقات مورد مطالعه، ضعفها و گرایش‌های آن، ارائه برخی توصیه‌ها در مورد چگونگی افزایش سهم مطالعات موردی در دانش است و خواستار تحقیقات بیشتر در مورد ابتکارات گردشگری جامعه بومی غیربومی در کشورهای پیشرفته است.
Community-Based Tourism as a Sustainable Direction in Destination Development: An Empirical Examination of Visitor Behaviors	Han et al. (2019)	عملکرد گردشگری جامعه‌محور و رابطه قصد با احساس تعلق خاطر تعدیل خواهد شد و با کمبود تحقیقات تجربی در مورد گردشگری مبتنی بر جامعه، یافته‌های این تحقیق به‌طور قابل توجهی به مجموعه دانش موجود در گردشگری پایدار می‌افزاید.

ظرفیت‌های مشارکت جامعه محلی، سرمایه اجتماعی و توسعه سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی باعث موفقیت در گردشگری جامعه‌محور شده است؛ به‌طوری‌که تأثیرات متفاوتی بر زندگی مردم در سکونتگاه‌های روستایی بر جای گذاشته است و نکته‌ای که حائز اهمیت است، این است که نگرش و دیدگاه افراد و مسئولان نسبت به گردشگری جامعه محور مطلوب نبوده و نیازمند تغییر است؛ زیرا این تغییر باعث پذیرش و

جمع‌بندی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد، به‌طور کلی توجه به گردشگری جامعه‌محور و بررسی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر این حوزه تأثیرات و نتایج متفاوتی از سوی عوامل اقتصادی و جامعه محلی (CBT) و مشارکت، ظرفیت‌های کالبدی و زیرساختی- مدیریتی؛ ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی-نهادی؛ سرمایه‌های اجتماعی و انسانی بر گردشگری جامعه‌محور داشته است و به‌طور خاص استفاده از

دکتری هستند. با استفاده از مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی شناسایی شد. برای بررسی روایی و پایایی پرسشنامه، از نظرات استادان دانشگاه استفاده و اصلاحات لازم براساس پیشنهادات ارائه شده، انجام شد. به جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و تحلیل ساختاری تأثیرگذاری هریک از شاخص‌های مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی از نرم‌افزار Micmac استفاده شد که در ابتدا تأثیر متغیرها نسبت به یکدیگر از صفر تا سه، براساس طیف تعریف شده در این نرم‌افزار و براساس نظر کارشناسان و متخصصان ارزش‌گذاری شد؛ سپس تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم و همچنین شاخص‌های دارای پتانسیل اثرگذار و اثرپذیر مستقیم و غیرمستقیم و درنهایت تأثیرگذارترین شاخص‌های کلیدی شناسایی شده است. در این بخش شاخص‌های ۱۶ گانه گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی تبدیل به چهار شاخص شده است. شاخص‌های چهارگانه مورد تحقیق شامل شاخص توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی که حاصل تلفیق دو شاخص توانمندسازی اقتصادی و تسهیلات اقتصادی است؛ شاخص مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی حاصل تلفیق شاخص مشارکت و کیفیت نیروی انسانی است؛ شاخص ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی/ کالبدی) حاصل تلفیق شاخص محیطی/ کالبدی است؛ شاخص زیرساخت‌های نهادی- مدیریتی حاصل تلفیق شاخص زیرساخت‌های نهادی- زیرساخت‌های مدیریتی است. دلیل این امر کم‌کردن تعداد ماتریس‌های تصمیم‌گیری و رویه انجام کار براساس همانندی این ابعاد بوده است (جدول ۲).

اجرایی‌کردن افکار و دیدگاه‌ها و مشارکت در گردشگری جامعه‌محور می‌شود. این در شرایطی است که هیچ‌کدام از تحقیقات قبلی به‌طور جامع پیشران‌های مؤثر بر گردشگری جامعه‌محور با رویکرد آینده‌پژوهی را بررسی نکرده‌اند.

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق در نوشتار حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی و براساس ماهیت، توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش جمع‌آوری اطلاعات به روش اسنادی (منابع کتابخانه‌ای، مجله‌های علمی) و میدانی (با استفاده از ابزار پرسشنامه) بوده است. برای محاسبه تعداد جامعه آماری خبرگان در روش‌های خبره‌محور، فرمول یا رابطه دقیقی وجود ندارد. در این نوع روش‌ها دانش و تخصص خبرگان بر کمیت آن‌ها ارجحیت دارد، اما در مطالعات سناریونگاری عموماً تعداد خبرگان نباید کمتر از ۲۵ نفر باشد (Godet et al., 2008: 74). جامعه آماری تحقیق خبرگان مرتبط با موضوع پژوهش «تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر پذیرش گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد آینده‌پژوهی» در شهرستان شیروان است. پرسشنامه‌ها توسط دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی ۵ روستای نمونه و کارشناسان ۵ نهاد مربوطه شامل: فرمانداری شهرستان شیروان، بخشداری‌های مرکزی، سرحد و قوشخانه، سازمان گردشگری و میراث فرهنگی، شهرداری شیروان و شهرداری زیارت و استادان دانشگاه‌های فردوسی مشهد، بجنورد و آزاد اسلامی واحد شیروان تکمیل شد. مجموع ۲۵ نفر از کارشناسان تعداد ۱۸ نفر (۷۲ درصد) مرد و ۷ نفر (۲۸ درصد) زن هستند و از مجموع افراد پاسخگو به پرسشنامه، تعداد ۲ نفر (۸ درصد) دیپلم و فوق‌دیپلم، ۹ نفر (۳۶ درصد) لیسانس، ۷ نفر (۲۸ درصد) فوق‌لیسانس و ۷ نفر (۲۸ درصد)

جدول ۲: ابعاد، شاخص و معرف‌های گردشگری جامعه‌محور

مؤلفه	معرف
توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی	فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری نسبت به سایر بخش‌ها، تنوع بخشی به منابع درآمدی خانوار و وجود فرصت‌های پس‌انداز خانوار، متنوع شدن محصولات داخلی روستا، بالا رفتن توان اقتصادی مردم محلی، نسبت خانوارهای دارای کمترین درآمد از نظر اقتصادی از بخش گردشگری، نسبت شکاف درآمدی بین روستاهای دارای گردشگر به روستاهای فاقد گردشگر از نظر اقتصادی. اعطای یارانه به بخش سرمایه‌گذاری در گردشگری، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش‌های تصمیم‌گیری گردشگری و افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی در روستا، امکان دریافت وام در زمینه کسب‌وکارهای مختلف در ارتباط با گردشگری، افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های مرتبط با گردشگری به منظور اشتغال‌زایی. کاهش هزینه‌های مربوط به بازاریابی در نوآوری‌های شراکتی در بخش گردشگری، مقدار بودجه در نظر گرفته شده برای بازاریابی در مقصد و بازدیدکنندگان دریافت‌کننده اطلاعات مقصد از بروشورها یا وبسایت‌ها.
مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی	مشارکت زنان و دختران روستایی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی، مشارکت دادن مردم محلی در فعالیت‌های گردشگری با تأکید بر مکانسیم آموزش، کودکان مشارکت‌کننده در برنامه‌های آموزشی گردشگری، خانوارهای مشارکت‌کننده در برنامه‌های آموزشی گردشگری. بسترسازی اشتغال در منطقه توسط گردشگری (تعداد مشاغل مستقیم و غیرمستقیم ایجاد شده) برای مردم محلی به وسیله CBT، به وجود آمدن تقاضا برای محصولات بومی از سوی گردشگران در راستای کسب درآمد و اشتغال‌زایی، نسبت فرصت‌های اشتغال سنتی به فرصت‌های اشتغال بخش گردشگری. آگاهی جامعه محلی، دانش و مهارت کافی مردم برای انجام فعالیت تولیدی-خدماتی مرتبط با گردشگری، استفاده از نیروی متخصص و باتجربه به منظور ایجاد تشکل‌های تعاونی مردمی. آموزش افراد فعال در بخش گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها، آموزش در جهت راه‌اندازی و اداره کسب‌وکارهای مرتبط با گردشگری، آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم.
ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی / کالبدی)	سطح رضایت از برنامه‌های آموزش عمومی، رضایت جامعه محلی و افرادی از جامعه که احساس می‌کنند نقش مؤثری در حکومت محلی دارند. تأمین امنیت مکان‌های گردشگری جهت جلوگیری از بروز تخلفات اجتماعی و سایر تخلفات. رضایت کلی بازدیدکننده با توجه به هدف بازدید، تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و تعداد بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد مورد نظر می‌دهند. خانوارهایی که بهبودی از نظر مسکن خود در یک سال گذشته داشته و خانوارهایی که امکانات آن‌ها بهبود یافته است. کیفیت اکوسیستم‌ها و منابع طبیعی مناطق گردشگری (تنوع زیستی، وضعیت ایستگاه) از نظر آلودگی، تنوع جاذبه‌های گردشگری (طبیعی / مصنوعی / فرهنگی) در جهت شروع کسب‌وکار، اقلیم مناسب گردشگری، وجود چشم‌اندازهای زیبا، شگفت‌انگیز و منحصر به فرد، مراتع غنی و انواع گیاهان دارویی و خوراکی. ایجاد تسهیلات و امکانات زیربنایی مانند جاده، اورژانس و ...
زیرساخت‌های نهادی - مدیریتی	شفافیت سیاست‌های دولت در زمینه گردشگری در درازمدت، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه، عقد تفاهم‌نامه سازمان گردشگری با سایر سازمان‌های مرتبط در زمینه شروع کسب‌وکار جدید. اشاعه فرهنگ گردشگری در روستا از طریق رسانه‌های محلی، نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری در روستا، فعالیت دهیاری و شورای اسلامی روستا در جهت ایجاد گسترش گردشگری در منطقه، اعتقاد مردم به توسعه فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با گردشگری به صورت محلی و خودجوش و بدون دخالت دولت. توانایی نهادهای محلی و همکاری سازمان‌ها در بهبود مدیریت جاذبه‌ها

مأخذ: فراهانی و حسینی، ۱۳۹۴، حسام و باغیانی، ۱۳۹۷، Han et al. (2019), Zielinski et al. 2020, Lee & Jan (2019) و مصاحبه با کارشناسان حوزه گردشگری، ۱۳۹۹

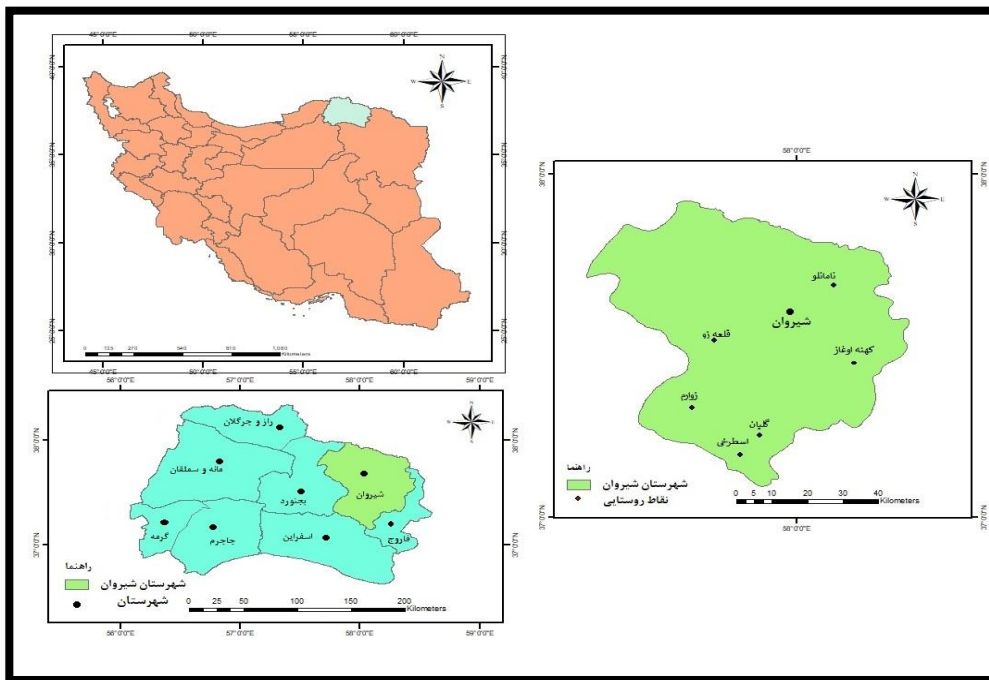
موقعیت محدوده مورد مطالعه

شهرستان شیروان یکی از شهرستان‌های استان خراسان شمالی است که در شمال شرقی استان واقع شده و از شهرهای مرتفع استان خراسان شمالی است. این شهرستان در دره رود مرزی اترک، مابین

کوه‌های کپه داغ و آلاداغ جای گرفته است. شیروان در عرض جغرافیایی ۳۷ درجه و ۴۰ دقیقه و طول جغرافیایی ۵۷ درجه و ۹۳ دقیقه با ارتفاع ۱۰۹۷ متری از سطح دریا و مساحت ۳۷۸۹ کیلومتر مربع قرار گرفته است. از شمال به پایتخت کشور

۲۲ کیلومتری، نزدیک‌ترین شهرستان به عشق‌آباد پایتخت ترکمنستان است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

ترکمنستان شهر عشق‌آباد، از جنوب به شهرستان اسفراین، از شرق به شهرستان فاروج و از غرب به بجنورد محدود می‌شود (شکل ۱). شیروان با فاصله

شکل ۱: موقعیت منطقه مورد مطالعه

جدول ۳: روستاهای منطقه مورد مطالعه

ردیف	نام روستا	تعداد جمعیت	تعداد خانوار
۱	نامانلو (منطقه گلول)	۷۰۷	۲۳۳
۲	زوارم	۱۴۲۱	۴۸۴
۳	گلیان	۵۹۸	۲۰۹
۴	اسطرخی	۴۶۴	۱۶۲
۵	کهنه اوغاز	۵۱۸	۱۹۲
۶	قلعه زو	۷۹	۲۸

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

یافته‌های تحقیق

با استفاده از روش کمی آینده‌پژوهی و استفاده از مدل معادلات ساختاری (Micmac) به میزان تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری عوامل شناسایی شده اقدام شد (جدول ۴ و شکل ۲). با توجه به ابعاد ماتریس‌های توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی، مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی، ظرفیت‌های توسعه جامعه

مناطق روستایی مورد مطالعه در تحقیق حاضر روستاهای هدف گردشگری در شهرستان شیروان شامل اسطرخی، گلیان، زوارم از توابع بخش مرکزی و منطقه گردشگری گلول واقع در بخش سرحد است که از توانمندی‌های بالقوه طبیعی و مناظر بکر و دست‌نخورده در حوزه گردشگری برخوردار هستند (جدول ۳).

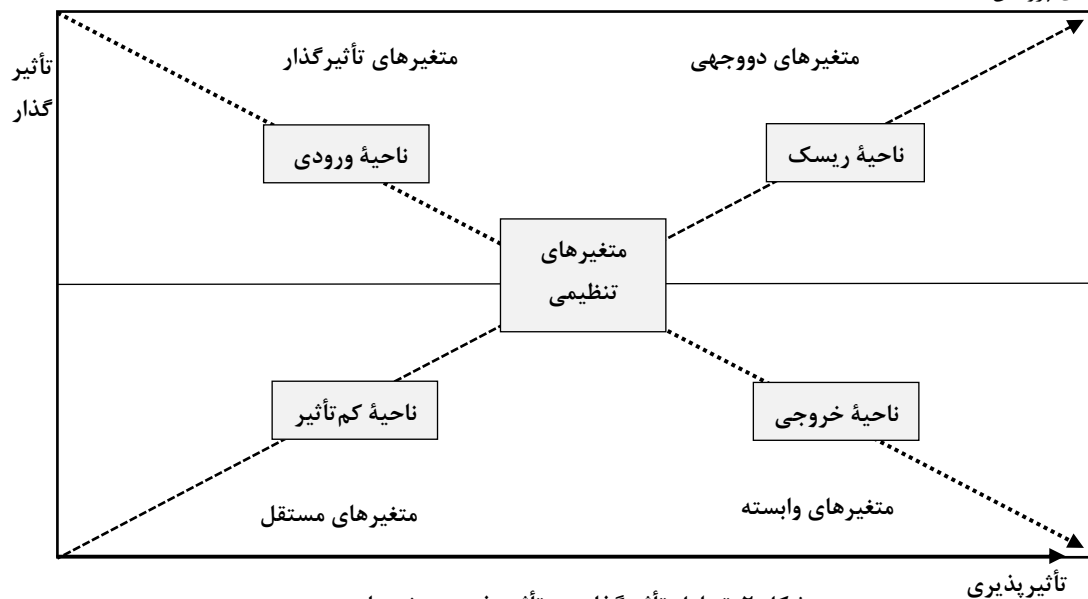
نسبت به هم داشته‌اند، ۱۹۵ رابطه، عددشان دو بوده است؛ به این معنی که رابطه تأثیرگذار نسبتاً قوی‌ای داشته‌اند، ۱۰۱ رابطه، عددشان سه بوده است؛ بدین معنی که روابط عامل‌های کلیدی بسیار زیاد بوده است و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیادی داشته‌اند. در نهایت هیچ رابطه‌ای با مقدار P وجود نداشته که نشان‌دهنده روابط پتانسیلی و غیرمستقیم عامل‌ها بوده است.

محلی (محیطی / کالبدی) و زیرساخت‌های نهادی-مدیریتی درجهٔ پرشدگی آن‌ها بین ۸۷ تا ۱۰۰ درصد است که نشان می‌دهد عوامل انتخاب‌شده تأثیر زیادی بر روی هم گذاشته‌اند. از مجموع ۳۲۸ رابطهٔ قابل‌ارزیابی در این ماتریس‌ها، ۳۸ رابطه با مقدار صفر وجود دارد؛ به این معنی که عوامل بر همدیگر تأثیر نگذاشته یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته‌اند. ۳۲ رابطه عددشان یک بوده است؛ به این معنی که تأثیر کمی

جدول ۴: تحلیل داده‌های ماتریس و تأثیرات متقاطع

اطلاعات ماتریس	مقدار (توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی)	مقدار (مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی)	مقدار (ظرفیت‌های توسعهٔ جامعهٔ محلی (محیطی / کالبدی))	مقدار زیرساخت‌های نهادی-مدیریتی
ابعاد ماتریس	۱۱	۱۰	۹	۸
تعداد تکرار	۲	۲	۲	۲
تعداد صفر	۱۱	۱۰	۹	۸
تعداد یک	۹	۱	۱۸	۴
تعداد دو	۶۶	۵۷	۳۵	۳۷
تعداد سه	۳۵	۳۲	۱۹	۱۵
جمع	۱۱۰	۹۰	۷۲	۵۶
درجهٔ پرشدگی	۹۰٪/۹۰	٪۹۰	۸۸٪/۸۸	۸۷٪/۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

شکل ۲: تحلیل تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها

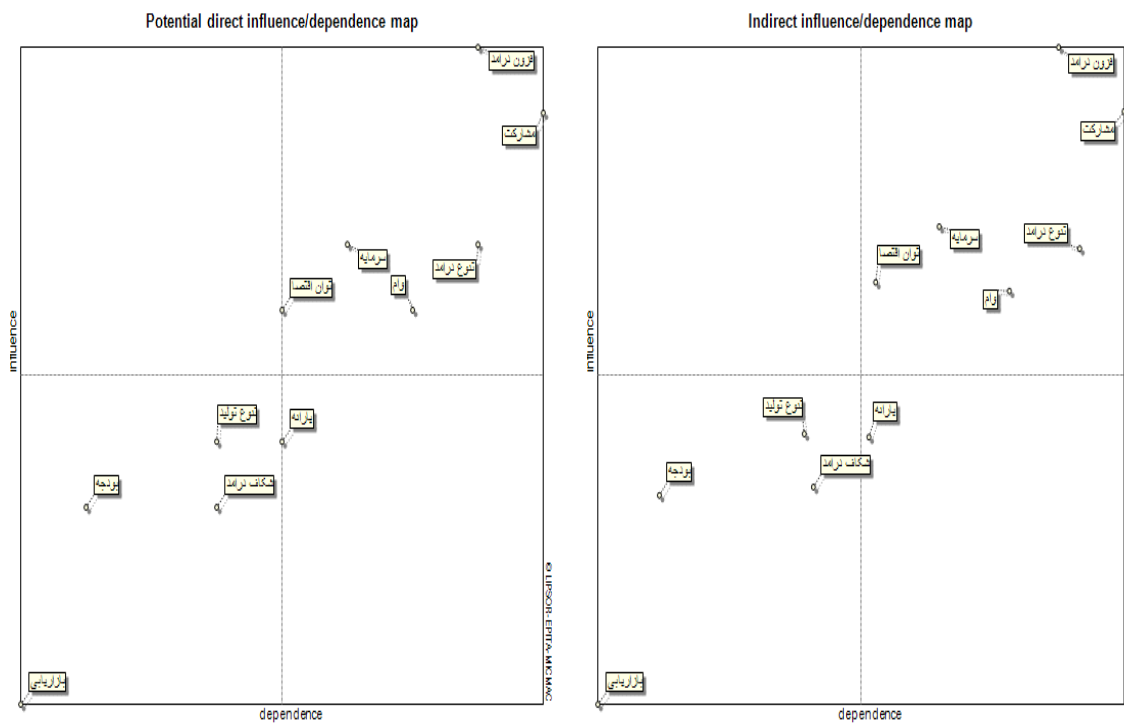
مأخذ: عنابستانی و حسینی، ۱۳۹۷

در ماتریس مقاطع جمع اعداد سطرهای هر متغیر، میزان تأثیرگذاری و جمع ستونی هر متغیر نیز میزان تأثیرپذیری آن متغیر را از متغیرهای دیگر نشان می‌دهد. نحوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی، از پایداری یا ناپایداری سیستم حکایت می‌کند. در بخش روش‌شناسی و تحلیل میک‌مک در مجموع دو نوع پراکنش تعریف شده است که به نام‌های سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار معروف هستند. در سیستم‌های پایدار پراکنش متغیرها به صورت L انگلیسی نشان داده شده است؛ یعنی برخی متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند. در سیستم‌های پایدار مجموعاً سه دسته متغیر را می‌توان مشاهده کرد: الف: متغیرهای بسیار تأثیرگذار بر سیستم (عوامل کلیدی). ب: متغیرهای مستقل. ج: متغیرهای خروجی سیستم (متغیرهای نتیجه). با توجه به شکل ۲، در سیستم جایگاه هر یک از عوامل و نقش آن کاملاً روشن شده است؛ اما در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده‌تر از سیستم‌های پایدار است. در این سیستم، متغیرها حول محور قطبی صفحه پراکنده هستند و متغیرها در بیشتر مواقع حالت بینابینی از

تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهند که این امر ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار مشکل می‌کند. با این وجود، در این سیستم نیز راه‌هایی ترسیم شده است که می‌تواند راهنمای گزینش و شناسایی عوامل کلیدی باشد. در مجموع متغیرها دارای دو نوع تأثیر هستند: تأثیر مستقیم و تأثیر غیرمستقیم که به ترتیب بررسی شده‌اند.

– پیشران‌های توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی

همان‌طور که در نقشه پراکندگی خروجی شکل ۳ تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم شکل ۳ (a سمت راست) مشاهده می‌شود، ۱۱ عامل کلیدی شاخص توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی اثرگذار بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه دیده می‌شود. همچنین در بررسی اثرات پتانسیل غیرمستقیم و مطابق با شکل ۳ (b سمت چپ) مشاهده می‌شود که بیشترین توزیع و پراکندگی شاخص‌ها را متغیرهای دوجبه‌ای تشکیل می‌دهند.

شکل ۳: نقشه وضعیت اثرگذاری مستقیم (a سمت راست) و غیرمستقیم (b سمت چپ) عوامل توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی مؤثر بر گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی
 مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

جدول ۵: تحلیل وضعیت اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی مؤثر بر گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی

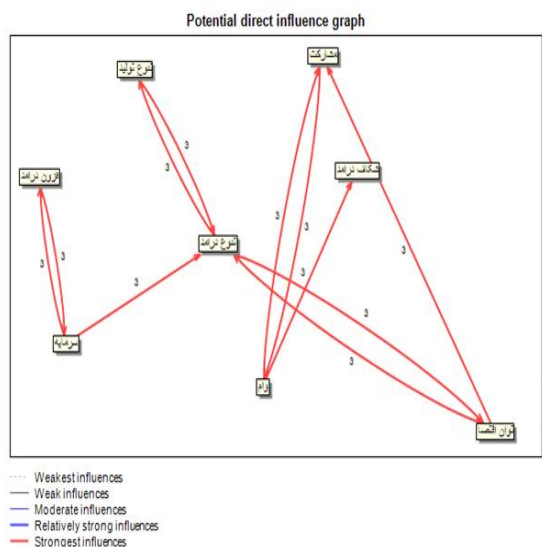
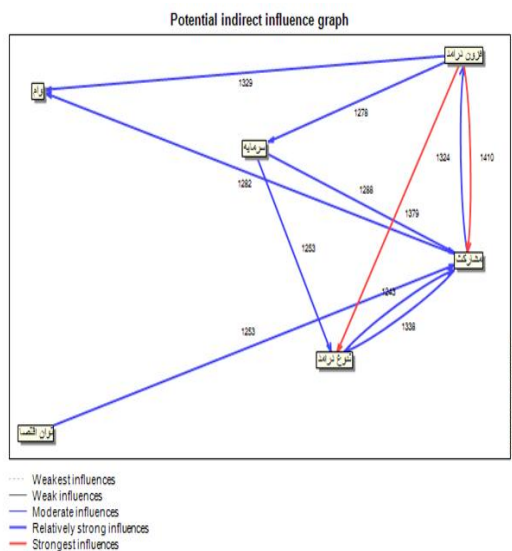
شاخص‌های مربوطه	نوع متغیر
-	متغیرهای تأثیرگذار
اعطای یارانه به بخش سرمایه‌گذاری در گردشگری (۷)	متغیرهای تأثیرپذیر
متنوع‌شدن محصولات تولیدی داخلی (۳)، کاهش هزینه‌های مربوط به بازاریابی در نوآوری‌های شراکت (۹)، بودجه در نظر گرفته‌شده برای بازاریابی در مقصد (۱۰)، شکاف درآمدی بین روستاهای دارای گردشگر (۵).	متغیرهای مستقل
-	متغیرهای دوجبهی
فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری (۱)، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و وجود فرصت‌های پس‌انداز (۲)، امکان دریافت وام در زمینه کسب‌وکارهای مختلف (۸)، تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها (۱۱)، بالارفتن توان اقتصادی مردم محلی (۴)، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری (۲).	متغیرهای ریسک
اعطای یارانه به بخش سرمایه‌گذاری در گردشگری، قابل مشاهده است (۷).	متغیرهای هدف

مقدار کمی تأثیرپذیری یا تأثیرگذاری را تشکیل می‌دهد (جدول ۵). در این راستا، با توجه به ۱۱ متغیر بررسی‌شده برای شاخص توانمندسازی و تسهیلات

مقدار تأثیری که هر یک از عوامل بر یکدیگر می‌گذارند، توسط مدل معادلات ساختاری (Micomac) به توان‌های مختلف رسیده است که مجموع آن‌ها

اقتصادی، شکل ۴ (a سمت راست). متغیرهای فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری (۲۷)، تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها (۲۶)، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری (۲۴)، تنوع بخشی به منابع درآمدی و وجود فرصت‌های پس‌انداز (۱۲۷۷۳)، فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری (۱۲۶۲۳)، امکان دریافت وام در زمینه کسب‌وکارهای مختلف (۱۲۲۷۴)، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری (۱۱۷۷۵)، اعطای یارانه به بخش سرمایه‌گذاری در گردشگری (۱۱۲۷۶) به ترتیب دارای بیشترین ارزش ستونی محاسبه‌شده و دارای بیشترین میزان تأثیرپذیری از دیگر متغیرها بوده‌اند شکل ۴ b) سمت چپ).

اقتصادی، شکل ۴ (a سمت راست). متغیرهای فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری (۲۷)، تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها (۲۶)، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری (۲۴)، تنوع بخشی به منابع درآمدی و وجود فرصت‌های پس‌انداز (۱۲۶۲۳)، امکان دریافت وام در زمینه کسب‌وکارهای مختلف (۱۲۲۷۴)، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری (۱۱۷۷۵)، اعطای یارانه به بخش سرمایه‌گذاری در گردشگری (۱۱۲۷۶) به ترتیب دارای بیشترین ارزش ستونی محاسبه‌شده و دارای بیشترین میزان تأثیرپذیری از دیگر متغیرها بوده‌اند شکل ۴ b) سمت چپ).

شکل ۴: نقشه روابط مستقیم (a سمت راست) و غیرمستقیم (b سمت چپ) بین متغیرها (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی) (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

روستایی داشته‌اند. در قسمت سمت راست شکل ۵، متغیرهای فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری، افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها در رتبه اول تا دوم تأثیرگذاری غیرمستقیم قرار گرفته‌اند. برحسب ماتریس وابستگی مستقیم و غیرمستقیم در شکل ۶، می‌توان گفت که شاخص‌های افزایش تمایل بخش

برحسب ماتریس تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم در شکل ۵، می‌توان گفت که شاخص‌های فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری، افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها، در رتبه اول تا دوم تأثیرگذاری مستقیم قرار گرفته‌اند و بیشترین سهم را در ارتباط با شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های

قسمت سمت راست شکل ۶، متغیرهای تمایل‌بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و وجود فرصت‌های پس‌انداز برای خانوار در رتبه اول تا دوم وابستگی غیرمستقیم قرار گرفته‌اند.

Classement par dépendance

Rank	Variable	Variable
1	مشارکت - 11	مشارکت - 11
2	بونی درآمد - 1	تنوع درآمد - 2
3	تنوع درآمد - 2	بونی درآمد - 1
4	وام - 8	وام - 8
5	سرمایه - 6	سرمایه - 6
6	توان اقتصاد - 4	توان اقتصاد - 4
7	پارانه - 7	پارانه - 7
8	تنوع تولید - 3	شکاف درآمد - 5
9	شکاف درآمد - 5	تنوع تولید - 3
10	بودجه - 10	بودجه - 10
11	بازاریابی - 9	بازاریابی - 9

شکل ۶: طبقه‌بندی متغیرها براساس میزان وابستگی مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی در روستاهای مورد مطالعه شهرستان شیروان دیده می‌شود. همچنین در بررسی اثرات پتانسیل غیرمستقیم و مطابق شکل ۷ (b سمت چپ) مشاهده می‌شود که بیشترین توزیع و پراکندگی شاخص‌ها را متغیرهای دوجبهی تشکیل می‌دهند.

خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها، فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری در رتبه اول تا دوم وابستگی مستقیم قرار گرفته‌اند و بیشترین سهم را در ارتباط با مسئله شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی داشته‌اند. در

Classify variables according to their infl

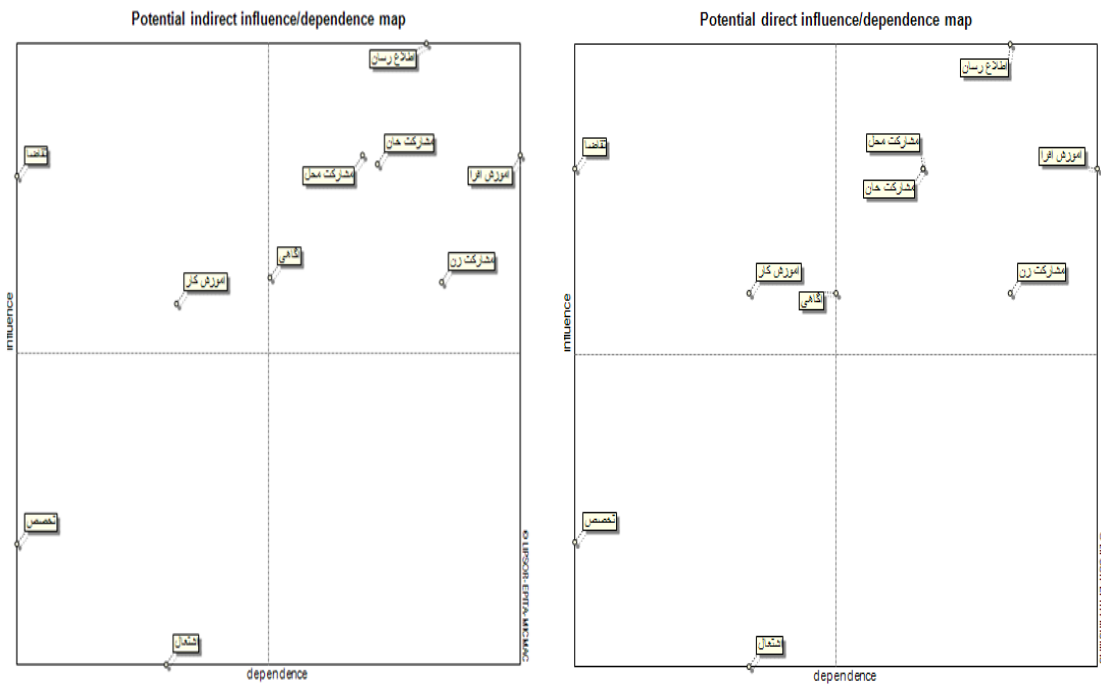
Rank	Variable	Variable
1	بونی درآمد - 1	بونی درآمد - 1
2	مشارکت - 11	مشارکت - 11
3	سرمایه - 6	سرمایه - 6
4	تنوع درآمد - 2	تنوع درآمد - 2
5	توان اقتصاد - 4	توان اقتصاد - 4
6	وام - 8	وام - 8
7	تنوع تولید - 3	تنوع تولید - 3
8	پارانه - 7	پارانه - 7
9	شکاف درآمد - 5	شکاف درآمد - 5
10	بودجه - 10	بودجه - 10
11	بازاریابی - 9	بازاریابی - 9

شکل ۵: طبقه‌بندی متغیرها براساس میزان تأثیر مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

پیشران‌های مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی همان‌طور که در نقشه پراکندگی خروجی تأثیرات مستقیم شکل ۷ (a سمت راست) مشاهده می‌شود، ۱۰ عامل کلیدی شاخص مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی اثرگذار بر شکل‌گیری

جدول ۶: تحلیل وضعیت اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی

نوع متغیر	شاخص‌های مربوط
متغیرهای تأثیرگذار	به‌وجود آمدن تقاضا برای محصولات بومی از سوی گردشگران در راستای کسب درآمد و اشتغال‌زایی (۵)، آموزش در جهت راه‌اندازی و اداره کسب‌وکارهای مرتبط با گردشگری (۹)، آگاهی جامعه محلی، دانش و مهارت کافی مردم برای انجام فعالیت تولیدی-خدماتی مرتبط با گردشگری (۶).
متغیرهای تأثیرپذیر	-
متغیرهای مستقل	بسترسازی اشتغال (تعداد مشاغل مستقیم و غیرمستقیم ایجادشده) برای مردم محلی به‌وسیله CBT (۴)، استفاده از نیروی متخصص و باتجربه به‌منظور ایجاد تشکلهای تعاونی مردمی (۷).
متغیرهای دوجبهی	-
متغیرهای ریسک	آموزش افراد فعال در بخش گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها (۸)، آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر به‌منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم (۱۰)، مشارکت دادن مردم محلی در فرایند برنامه‌ریزی و فعالیتهای گردشگری با تأکید بر مکانسیم آموزش (۲)، مشارکت زنان و دختران روستایی در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی گردشگری (۱)، خانوارهای مشارکت‌کننده در برنامه‌های آموزشی گردشگری (۳).
متغیرهای هدف	-

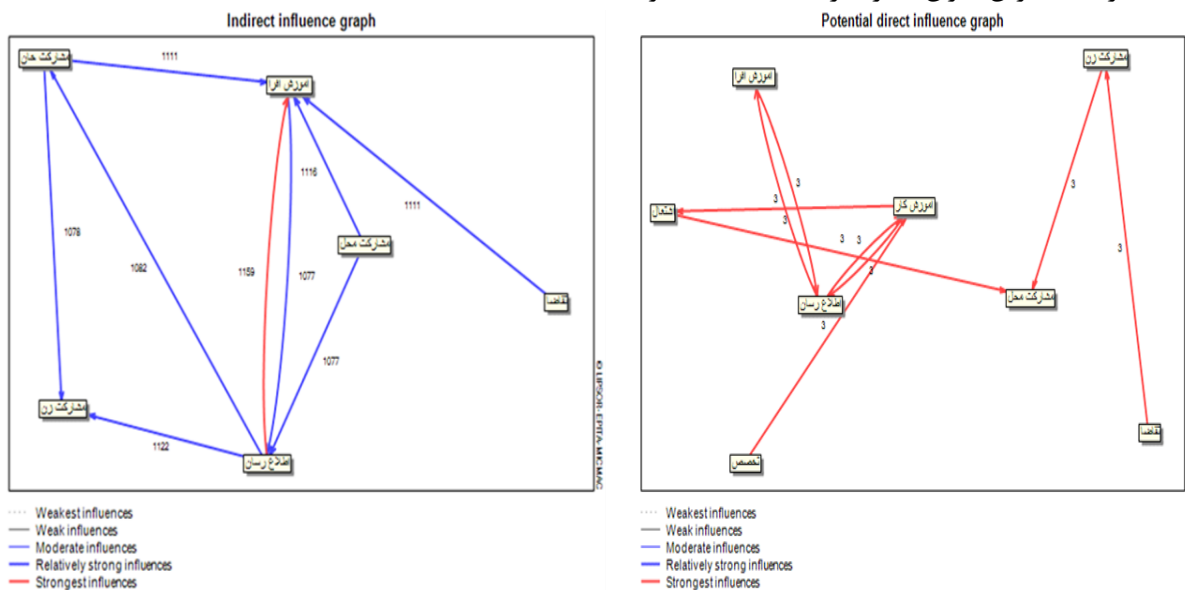

شکل ۷: نقشه وضعیت اثرگذاری مستقیم (a سمت راست) و غیرمستقیم (b سمت چپ) عوامل مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیرها بوده‌اند. به عبارتی، مهم‌ترین ویژگی این متغیرها، تأثیرپذیری پایین و تأثیرگذاری بالاست. در تأثیر غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر، نرم‌افزار این متغیرها را به توان‌های ۲، ۳، ۴، ۵ و... رسانده و بر این اساس، اثرات مربوطه سنجیده می‌شود. در این میان متغیرهای آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم (۱۰۲۳۳)، آموزش افراد فعال در بخش گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها (۹۸۶۱)، مشارکت دادن مردم محلی در فرایند برنامه‌ریزی و فعالیت‌های گردشگری با تأکید بر مکانسیم آموزش (۹۸۶۱)، خانوارهای مشارکت‌کننده در برنامه‌های آموزشی گردشگری (۹۸۳۱)، به‌وجودآمدن تقاضا برای محصولات بومی از سوی گردشگران در راستای کسب درآمد و اشتغال‌زایی (۹۷۹۱)، دارای بیشترین ارزش ستونی محاسبه‌شده و دارای بیشترین میزان تأثیرپذیری از دیگر متغیرها بوده‌اند شکل ۸ b) سمت چپ).

مقدار تأثیری که هر یک از عوامل بر یکدیگر می‌گذارند توسط مدل معادلات ساختاری (Micmac) به توان‌های مختلف رسیده است که مجموع آن‌ها مقدار کمی تأثیرپذیری یا تأثیرگذاری را تشکیل می‌دهد (جدول ۶). براساس نتایج شکل ۸ a) سمت راست)، نیروهای پیشران‌های کلیدی به لحاظ تأثیرگذاری به صورت زیر قابل‌ارائه خواهد بود. در این راستا، با توجه به ۹ متغیر بررسی‌شده برای عوامل مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی، متغیرهای آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم (۲۳)، مشارکت دادن مردم محلی در فرایند برنامه‌ریزی و فعالیت‌های گردشگری با تأکید بر مکانسیم آموزش (۲۲)، خانوارهای مشارکت‌کننده در برنامه‌های آموزشی گردشگری (۲۲)، به‌وجودآمدن تقاضا برای محصولات بومی از سوی گردشگران در راستای کسب درآمد و اشتغال‌زایی (۲۲)، آموزش افراد فعال در بخش گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها (۲۲)، دارای بیشترین میزان تأثیرگذاری نسبت به سایر

شکل ۸: نقشه روابط مستقیم (a) سمت راست) و غیرمستقیم (b) سمت چپ) بین متغیرها (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

تا دوم تأثیرگذاری غیرمستقیم قرار گرفته‌اند. برحسب ماتریس وابستگی مستقیم و غیرمستقیم در شکل ۱۰، می‌توان گفت که شاخص‌های آموزش افراد فعال در بخش گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها، مشارکت زنان و دختران روستایی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و گردشگری، در رتبه اول تا دوم وابستگی مستقیم قرار گرفته‌اند و بیشترین سهم را در ارتباط با مسئله شکل‌گیری گردشگری جامعه محور در سکونتگاه‌های روستایی داشته‌اند. در قسمت سمت راست شکل ۱۰، متغیرهای آموزش افراد فعال در بخش گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها، مشارکت زنان و دختران روستایی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و گردشگری، در رتبه اول تا دوم وابستگی غیرمستقیم قرار گرفته‌اند.

Classement par dépendance

Rank	Variable	Variable
1	آموزش افرا - 8	آموزش افرا - 8
2	مشارکت زن - 1	مشارکت زن - 1
3	اطلاع رسان - 10	اطلاع رسان - 10
4	مشارکت محل - 2	مشارکت خان - 3
5	مشارکت خان - 3	مشارکت محل - 2
6	اشتغال - 4	انگلهی - 6
7	انگلهی - 6	اشتغال - 4
8	آموزش کار - 9	آموزش کار - 9
9	تخصص - 7	تخصص - 7
10	تفاضا - 5	تفاضا - 5

شکل ۱۰: طبقه‌بندی متغیرها براساس میزان وابستگی مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

گردشگری جامعه محور در سکونتگاه‌های روستایی در روستاهای مورد مطالعه شهرستان شیروان دیده می‌شود. همچنین در بررسی اثرات پتانسیل غیرمستقیم و مطابق با شکل ۱۱ (b سمت چپ) مشاهده می‌شود، بیشترین توزیع و پراکندگی شاخص‌ها را متغیرهای دوجبهی تشکیل می‌دهند.

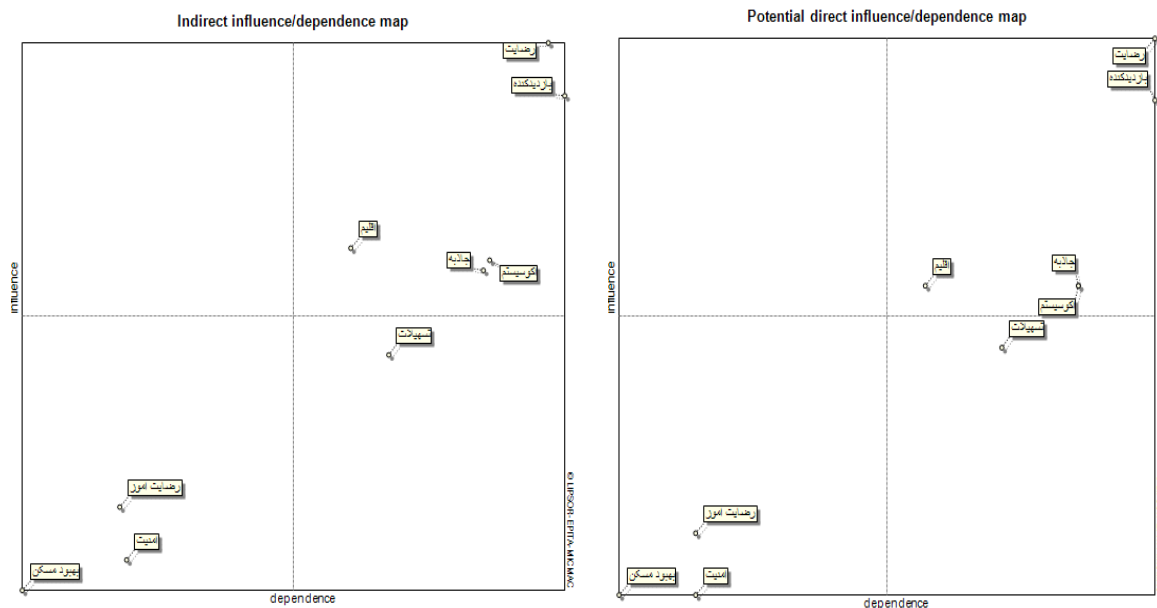
برحسب ماتریس تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم در شکل ۹، می‌توان گفت که شاخص‌های مشارکت دادن مردم محلی در فرایند برنامه‌ریزی و فعالیت‌های گردشگری با تأکید بر مکانسیم آموزش، آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم، در رتبه اول تا دوم تأثیرگذاری مستقیم قرار گرفته‌اند و بیشترین سهم را در ارتباط با مسئله شکل‌گیری گردشگری جامعه محور در سکونتگاه‌های روستایی داشته‌اند. در قسمت سمت راست شکل ۹، متغیرهای آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم، مشارکت دادن مردم محلی در فرایند برنامه‌ریزی و فعالیت‌های گردشگری با تأکید بر مکانسیم آموزش، در رتبه اول

Classify variables according to their influ

Rank	Variable	Variable
1	مشارکت محل - 2	اطلاع رسان - 10
2	اطلاع رسان - 10	مشارکت محل - 2
3	مشارکت خان - 3	آموزش افرا - 8
4	تفاضا - 5	مشارکت خان - 3
5	آموزش افرا - 8	تفاضا - 5
6	آموزش کار - 9	آموزش کار - 9
7	مشارکت زن - 1	انگلهی - 6
8	انگلهی - 6	مشارکت زن - 1
9	تخصص - 7	تخصص - 7
10	اشتغال - 4	اشتغال - 4

شکل ۹: طبقه‌بندی متغیرها براساس میزان تأثیر مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

پیشران‌های کلیدی ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی/کالبدی) مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه محور در سکونتگاه‌های روستایی همان‌طور که در نقشه پراکندگی خروجی تأثیرات مستقیم شکل ۱۱ (a سمت راست) مشاهده می‌شود، ۹ عامل کلیدی شاخص ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی/کالبدی) اثرگذار بر شکل‌گیری

شکل ۱۱: نقشه وضعیت اثرگذاری مستقیم (a سمت راست) و غیرمستقیم (b سمت چپ) عوامل ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی / کالبدی) مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی
 مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

جدول ۷: تحلیل وضعیت اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی / کالبدی) کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی

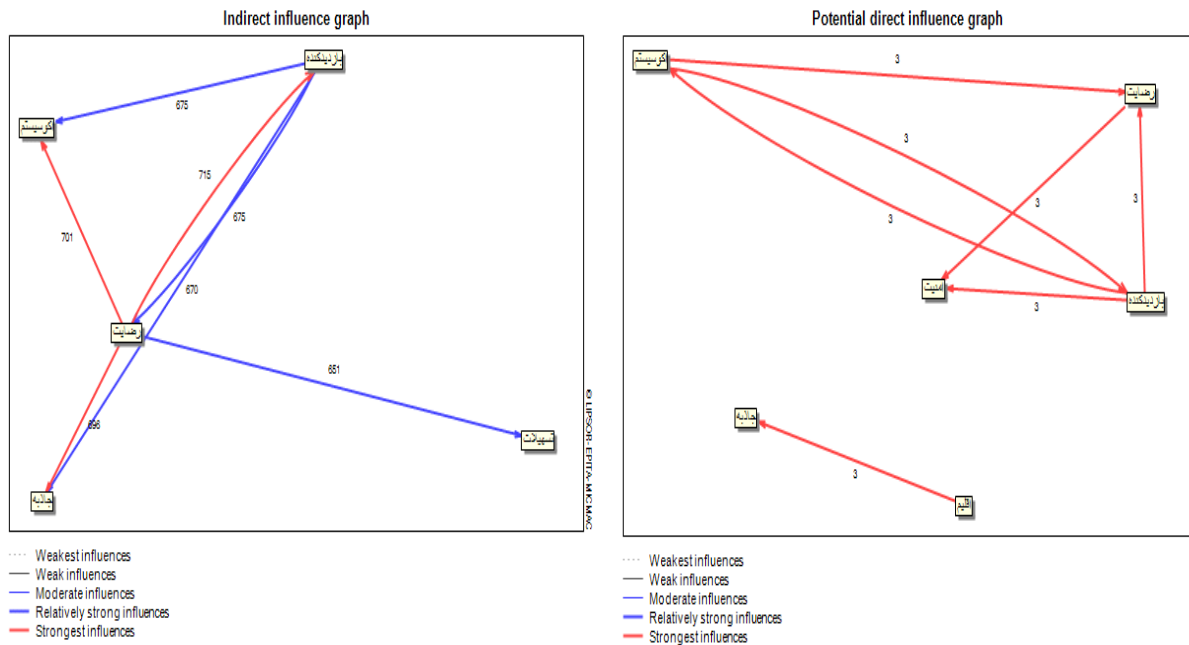
نوع متغیر	شاخص‌های مربوط
متغیرهای تأثیرگذار	-
متغیرهای تأثیرپذیر	ایجاد تسهیلات و امکانات زیربنایی مانند جاده، اورژانس و... (۹)
متغیرهای مستقل	خانوارهایی که بهبودی از نظر مسکن و امکانات خود در یک سال گذشته را تجربه کرده‌اند (۵)، تأمین امنیت مکان‌های گردشگری در جهت جلوگیری از بروز تخلفات اجتماعی و سایر تخلفات (۱)، سطح رضایت از برنامه‌های آموزش عمومی، رضایت جامعه محلی و افرادی از جامعه که احساس می‌کنند نقش مؤثری در حکومت محلی دارند (۴).
متغیرهای دوجبهی	-
متغیرهای ریسک	رضایت کلی بازدیدکننده‌ها از جاذبه‌های گردشگری و رتبه‌بندی با توجه به هدف بازدید (۲)، تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و تعداد بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد مورد نظر می‌دهند (۳)، تنوع جاذبه‌های گردشگری (طبیعی / مصنوعی / فرهنگی) در جهت شروع کسب‌وکار (۷)، اقلیم مناسب گردشگری، وجود چشم‌اندازهای زیبا، شگفت‌انگیز و منحصر به فرد و مراتع غنی و انواع گیاهان دارویی و خوراکی (۸)، کیفیت اکوسیستم‌ها و منابع طبیعی مناطق گردشگری (تنوع زیستی، وضعیت ایستگاه) از نظر آلودگی (۶).
متغیرهای هدف	ایجاد تسهیلات و امکانات زیربنایی مانند جاده، اورژانس و... (۹)

مقدار تأثیری که هر یک از عوامل بر یکدیگر می‌گذارند، توسط مدل معادلات ساختاری (Mimmac) به توان‌های مختلف رسیده است که مجموع آن‌ها مقدار کمی تأثیرپذیری یا تأثیرگذاری

مقدار تأثیری که هر یک از عوامل بر یکدیگر می‌گذارند، توسط مدل معادلات ساختاری

متغیرها بر یکدیگر، نرم‌افزار این متغیرها را به توان‌های ۲، ۳، ۴، ۵ و... رسانده و بر این اساس، اثرات مربوط به آن سنجیده می‌شود. در این میان متغیرهای تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد مورد نظر می‌دهند (۵۱۵۲)، رضایت کلی بازدیدکننده‌ها از جاذبه‌های گردشگری و رتبه‌بندی با توجه به هدف بازدید (۵۰۹۷)، کیفیت اکوسیستم‌ها و منابع طبیعی مناطق گردشگری (تنوع زیستی، وضعیت ایستگاه) از نظر آلودگی (۴۹۰۱)، تنوع جاذبه‌های گردشگری (طبیعی/مصنوعی/فرهنگی) در جهت شروع کسب‌وکار (۴۸۸۰)، دارای بیشترین ارزش ستونی محاسبه شده و دارای بیشترین میزان تأثیرپذیری از دیگر متغیرها بوده‌اند شکل ۱۲ (b سمت چپ).

را تشکیل می‌دهد (جدول ۷). براساس نتایج شکل ۱۲ (a سمت راست)، نیروهای پیشران‌های کلیدی به لحاظ تأثیرگذاری به صورت زیر قابل‌ارائه خواهند بود. در این راستا، با توجه به ۹ متغیر بررسی شده برای عوامل ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی/کالبدی)، متغیرهای رضایت کلی بازدیدکننده‌ها از جاذبه‌های گردشگری و رتبه‌بندی با توجه به هدف بازدید (۲۱)، تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و تعداد بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد مورد نظر می‌دهند (۲۰)، تنوع جاذبه‌های گردشگری (طبیعی/مصنوعی/فرهنگی) جهت شروع کسب‌وکار (۱۷)، ایجاد تسهیلات و امکانات زیربنایی مانند جاده، اورژانس و... (۱۶) دارای بیشترین میزان تأثیرگذاری نسبت به سایر متغیرها بوده‌اند. به عبارتی، مهم‌ترین ویژگی این متغیرها، تأثیرپذیری پایین و تأثیرگذاری بالاست. در تأثیر غیرمستقیم

شکل ۱۲: نقشه روابط مستقیم (a سمت راست) و غیرمستقیم (b سمت چپ) بین متغیرها (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

رتبه‌بندی با توجه به هدف بازدید، تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و تعداد بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد

برحسب ماتریس تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم در شکل (۱۳)، می‌توان گفت که شاخص‌های رضایت کلی بازدیدکننده‌ها از جاذبه‌های گردشگری و

گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها، مشارکت زنان و دختران روستایی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و گردشگری، در رتبه اول تا دوم وابستگی مستقیم قرار گرفته‌اند و بیشترین سهم را در ارتباط با مسئله شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی داشته‌اند. در قسمت سمت راست شکل (۱۴)، متغیرهای رضایت کلی بازدیدکننده‌ها از جاذبه‌های گردشگری و رتبه‌بندی با توجه به هدف بازدید، تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و تعداد بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد مورد نظر می‌دهند، در رتبه اول تا دوم تأثیرگذاری غیرمستقیم قرار گرفته‌اند. برحسب ماتریس وابستگی مستقیم و غیرمستقیم در شکل (۱۴)، می‌توان گفت که شاخص‌های آموزش افراد فعال در بخش

مورد نظر می‌دهند، در رتبه اول تا دوم تأثیرگذاری مستقیم قرار گرفته‌اند و بیشترین سهم را در ارتباط با مسئله شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی داشته‌اند. در قسمت سمت راست شکل (۱۳)، متغیرهای رضایت کلی بازدیدکننده‌ها از جاذبه‌های گردشگری و رتبه‌بندی با توجه به هدف بازدید، تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و تعداد بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد مورد نظر می‌دهند، در رتبه اول تا دوم تأثیرگذاری غیرمستقیم قرار گرفته‌اند. برحسب ماتریس وابستگی مستقیم و غیرمستقیم در شکل (۱۴)، می‌توان گفت که شاخص‌های آموزش افراد فعال در بخش

Classement par dépendance

Rank	Variable	Variable
1	رضایت - 2	بازدیدکنند - 3
2	بازدیدکنند - 3	رضایت - 2
3	کوسیدستم - 6	کوسیدستم - 6
4	جاذبه - 7	جاذبه - 7
5	تسهیلات - 9	تسهیلات - 9
6	اقلیم - 8	اقلیم - 8
7	امنیت - 1	امنیت - 1
8	رضایت امور - 4	رضایت امور - 4
9	بهبود مسکن - 5	بهبود مسکن - 5

شکل ۱۴: طبقه‌بندی متغیرها براساس میزان وابستگی مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

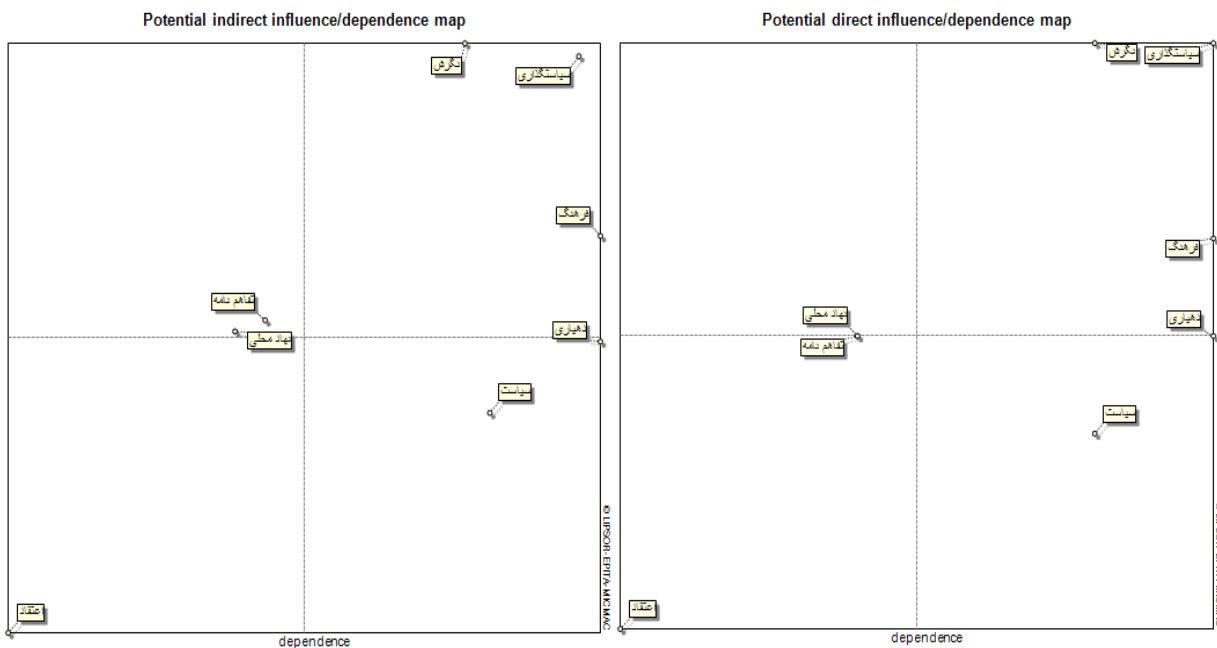
جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی در روستاهای مورد مطالعه شهرستان شیروان دیده می‌شود. همچنین در بررسی اثرات پتانسیل غیرمستقیم و مطابق با شکل ۱۵ (b سمت چپ) مشاهده می‌شود که بیشترین توزیع و پراکندگی شاخص‌ها را متغیرهای دوجوهی تشکیل می‌دهند.

Classify variables according to their influ

Rank	Variable	Variable
1	رضایت - 2	رضایت - 2
2	بازدیدکنند - 3	بازدیدکنند - 3
3	کوسیدستم - 6	اقلیم - 8
4	جاذبه - 7	کوسیدستم - 6
5	اقلیم - 8	جاذبه - 7
6	تسهیلات - 9	تسهیلات - 9
7	رضایت امور - 4	رضایت امور - 4
8	امنیت - 1	امنیت - 1
9	بهبود مسکن - 5	بهبود مسکن - 5

شکل ۱۳: طبقه‌بندی متغیرها براساس میزان تأثیر مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

- پیشران‌های کلیدی زیرساخت‌های نهادی -
مدیریتی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی
همان‌طور که در نقشه پراکندگی خروجی تأثیرات مستقیم شکل ۱۵ (a سمت راست) مشاهده می‌شود، ۸ عامل کلیدی شاخص زیرساخت‌های نهادی -
مدیریتی اثرگذار بر شکل‌گیری گردشگری

شکل ۱۵: نقشه وضعیت اثرگذاری مستقیم (a سمت راست) و غیرمستقیم (b سمت چپ) عوامل زیرساخت‌های نهادی - مدیریتی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

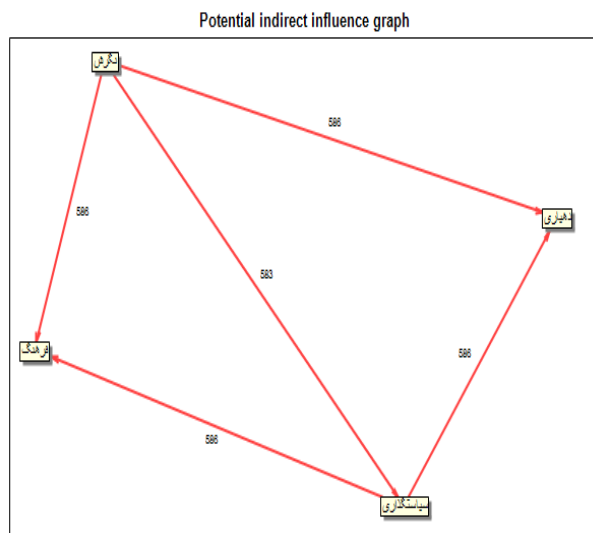
جدول ۸: تحلیل وضعیت اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل زیرساخت‌های نهادی - مدیریتی کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی

نوع متغیر	شاخص‌های مربوط
متغیرهای تأثیرگذار	توانایی نهادهای محلی و همکاری سازمان‌ها در بهبود مدیریت جاذبه‌ها (۸)
متغیرهای تأثیرپذیر	شفافیت سیاست‌های دولت در زمینه گردشگری در درازمدت (۱)
متغیرهای مستقل	عقد تفاهم‌نامه سازمان گردشگری با سایر سازمان‌های مرتبط در زمینه شروع کسب‌وکار جدید (۳)، اعتقاد مردم به توسعه فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با گردشگری به صورت محلی و خودجوش و بدون دخالت دولت (۷)
متغیرهای دووجهی	-
متغیرهای ریسک	اشاعه فرهنگ گردشگری در روستا از طریق رسانه‌های محلی (۴)، فعالیت دهیاری و شورای اسلامی روستا در جهت ایجاد گسترش گردشگری در منطقه (۶)، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه (۲)، نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری در روستا (۵)
متغیرهای هدف	شفافیت سیاست‌های دولت در زمینه گردشگری در درازمدت (۱)

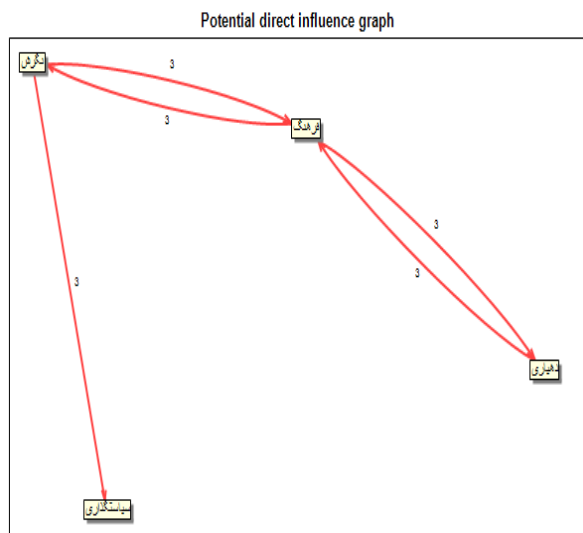
۱۶ (a سمت راست)، نیروهای پیشران‌های کلیدی به لحاظ تأثیرگذاری به صورت زیر قابل‌ارائه خواهد بود. در این راستا، با توجه به ۸ متغیر بررسی‌شده برای عوامل زیرساخت‌های نهادی - مدیریتی، متغیرهای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های

مقدار تأثیری که هر یک از عوامل بر یکدیگر می‌گذارند، توسط مدل معادلات ساختاری (Mimmac) به توان‌های مختلف رسیده است که مجموع آن‌ها مقدار کمی تأثیرپذیری یا تأثیرگذاری را تشکیل می‌دهد (جدول ۸). براساس نتایج شکل

اثرات مربوطه سنجیده می‌شود. در این میان متغیرهای تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها (۱۳۰۸۹)، تنوع بخشی به منابع درآمدی و وجود فرصت‌های پس‌انداز (۱۲۷۷۳)، فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری (۱۲۶۲۳)، امکان دریافت وام در زمینه کسب و کارهای مختلف (۱۲۲۷۴)، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری (۱۱۷۷۵)، اعطای یارانه به بخش سرمایه‌گذاری در گردشگری (۱۱۲۷۶) دارای بیشترین ارزش ستونی محاسبه شده و دارای بیشترین میزان تأثیرپذیری از دیگر متغیرها بوده‌اند شکل ۱۶ (b سمت چپ).

--- Weakest influences
 — Weak influences
 — Moderate influences
 — Relatively strong influences
 — Strongest influences

--- Weakest influences
 — Weak influences
 — Moderate influences
 — Relatively strong influences
 — Strongest influences

شکل ۱۶: نقشه روابط مستقیم (a سمت راست) و غیرمستقیم (b سمت چپ) بین متغیرها (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

سکونتگاه‌های روستایی داشته‌اند. در قسمت سمت راست شکل (۱۷)، متغیرهای نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری در روستا، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه، در رتبه اول تا دوم تأثیرگذاری غیرمستقیم قرار گرفته‌اند. برحسب ماتریس وابستگی مستقیم و غیرمستقیم در شکل (۱۸)، می‌توان گفت که شاخص‌های

منطقه (۱۸)، نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری در روستا (۱۸)، اشاعه فرهنگ گردشگری در روستا از طریق رسانه‌های محلی (۱۶)، فعالیت دهیاری و شورای اسلامی روستا در جهت ایجاد گسترش گردشگری در منطقه (۱۵)، توانایی نهادهای محلی و همکاری سازمان‌ها در بهبود مدیریت جاذبه‌ها (۱۵)، دارای بیشترین میزان تأثیرگذاری نسبت به سایر متغیرها بوده‌اند. به عبارتی، مهم‌ترین ویژگی این متغیرها، تأثیرپذیری پایین و تأثیرگذاری بالاست. در تأثیر غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر، نرم‌افزار این متغیرها را به توان‌های ۲، ۳، ۴، ۵ و... رسانده و بر این اساس،

برحسب ماتریس تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم در شکل (۱۷)، می‌توان گفت که شاخص‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه، نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری در روستا، در رتبه اول تا دوم تأثیرگذاری مستقیم قرار گرفته‌اند و بیشترین سهم را در ارتباط با مسئله شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در

راست شکل (۱۸)، متغیرهای اشاعه فرهنگ گردشگری در روستا از طریق رسانه‌های محلی، فعالیت دهیاری و شورای اسلامی روستا در جهت ایجاد گسترش گردشگری در منطقه، در رتبه اول تا دوم وابستگی غیرمستقیم قرار گرفته‌اند.

Classement par dépendance

Rank	Variable	Variable
1	استگذاری - 2	فرهنگ - 4
2	فرهنگ - 4	دهیاری - 6
3	دهیاری - 6	باندگذاری - 2
4	سیاست - 1	سیاست - 1
5	نگرش مثبت - 5	نگرش مثبت - 5
6	تفاهم ناه - 3	تفاهم ناه - 3
7	نهاد بهطی - 8	نهاد بهطی - 8
8	اعتقاد - 7	اعتقاد - 7

شکل ۱۸: طبقه‌بندی متغیرها بر اساس میزان وابستگی مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

روستا، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و وجود فرصت‌های پس‌انداز برای خانوار دارای تأثیرگذاری مستقیم و عوامل: فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری، افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری و افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی در روستا، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و وجود فرصت‌های پس‌انداز برای خانوار، دارای تأثیرگذاری غیرمستقیم هستند.

در شاخص مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی عوامل: افزایش سهم و سرانه کاربری‌های خدماتی (تجاری و تجاری مختلط، آموزشی، فرهنگی-مذهبی، بهداشتی و درمانی، تفریحی- گردشگری، اداری و انتظامی و...) در روستا، افزایش سرانه فضای سبز و پارک‌ها در روستا، حفاظت از زمین‌های کشاورزی و

سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه، اشاعه فرهنگ گردشگری در روستا از طریق رسانه‌های محلی، در رتبه اول تا دوم وابستگی مستقیم قرار گرفته‌اند و بیشترین سهم را در ارتباط با مسئله شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی داشته‌اند. در قسمت سمت

Classify variables according to their infl

Rank	Variable	Variable
1	استگذاری - 2	نگرش مثبت - 5
2	نگرش مثبت - 5	باندگذاری - 2
3	فرهنگ - 4	فرهنگ - 4
4	تفاهم ناه - 3	تفاهم ناه - 3
5	دهیاری - 6	نهاد بهطی - 8
6	نهاد بهطی - 8	دهیاری - 6
7	سیاست - 1	سیاست - 1
8	اعتقاد - 7	اعتقاد - 7

شکل ۱۷: طبقه‌بندی متغیرها بر اساس میزان تأثیر مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

نتیجه

در مجموع پس از بررسی یکایک شاخص‌ها و استخراج عوامل کلیدی تأثیرگذار (مستقیم و غیرمستقیم) هر یک از آن‌ها، در جدول ۱۲ همه عوامل کلیدی تأثیرگذار (مستقیم و غیرمستقیم) بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی در سه شاخص: توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی، مشارکت اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی، ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی/کالبدی) و زیرساخت‌های نهادی- مدیریتی ارائه شده است.

در شاخص توانمندسازی و تسهیلات اقتصادی عوامل: فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری، افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها، تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری و افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی در

در شاخص زیرساخت‌های نهادی - مدیریتی عوامل: سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه، نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری در روستا، اشاعه فرهنگ گردشگری در روستا از طریق رسانه‌های محلی، عقد تفاهم‌نامه سازمان گردشگری با سایر سازمان‌های مرتبط در زمینه شروع کسب‌وکار جدید دارای تأثیرگذاری مستقیم و عوامل: نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری در روستا، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه، اشاعه فرهنگ گردشگری در روستا از طریق رسانه‌های محلی، عقد تفاهم‌نامه سازمان گردشگری با سایر سازمان‌های مرتبط در زمینه شروع کسب‌وکار جدید دارای تأثیرگذاری غیرمستقیم هستند. در نهایت پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی استخراج و در جدول ۹ ارائه می‌شود. به جهت مقایسه تحقیق حاضر با مطالعات گذشته، به مطالعه حسام و باغیانی، ۱۳۹۷ با عنوان سنجش نگرش روستاییان نسبت به تحقق گردشگری روستایی جامعه‌محور (مورد مطالعه: دهستان گوراب پس، شهرستان فومن، استان گیلان) این گونه می‌توان اشاره کرد که در مقاله حاضر اثرات گردشگری بر جامعه محلی مورد سنجش قرار گرفته به طوری که مؤلفه‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری، جامعه محلی و حفظ منابع، اجتماعی و تصمیم‌گیری، دولتی و مدیریتی و مشارکت به ترتیب مهم‌ترین اهمیت را داشته‌اند.

افزایش سرانه فضاهای زیرکشت محصولات، دسترسی به فضای باز و مناظر طبیعی متنوع در روستا دارای تأثیرگذاری مستقیم و عوامل: افزایش سهم و سرانه کاربری‌های خدماتی (تجاری و تجاری مختلط، آموزشی، فرهنگی - مذهبی، بهداشتی و درمانی، تفریحی - گردشگری، اداری و انتظامی و...) در روستا، حفاظت از زمین‌های کشاورزی و افزایش سرانه فضاهای زیر کشت محصولات، افزایش سرانه فضای سبز و پارک‌ها در روستا، دسترسی به فضای باز و مناظر طبیعی متنوع در روستا دارای تأثیرگذاری غیرمستقیم هستند. در شاخص ظرفیت‌های توسعه جامعه محلی (محیطی / کالبدی)، عوامل: آموزش افراد فعال در بخش گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها، مشارکت زنان و دختران روستایی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و گردشگری، آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم، خانوارهای مشارکت‌کننده در برنامه‌های آموزشی گردشگری دارای تأثیرگذاری مستقیم و عوامل: تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و تعداد بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد مورد نظر می‌دهند، کیفیت اکوسیستم‌ها و منابع طبیعی مناطق گردشگری (تنوع زیستی، وضعیت ایستگاه) از نظر آلودگی تنوع جاذبه‌های گردشگری (طبیعی / مصنوعی / فرهنگی) در جهت شروع کسب‌وکار دارای تأثیرگذاری غیرمستقیم هستند.

جدول ۹: پیشران‌های کلیدی نهایی تأثیرگذار (مستقیم و غیرمستقیم) بر شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در سکونتگاه‌های روستایی براساس مدل تحلیل ساختاری

ردیف	پیشران	اثرگذاری مستقیم	اثرگذاری غیرمستقیم
۱	فزونی درآمد فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری	+۲	+۹۶۱
۲	افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها	۰	+۳۱
۳	تنوع سرمایه‌گذاران در بخش گردشگری و افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی در روستا	+۱	+۵۱۳
۴	تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و وجود فرصت‌های پس‌انداز برای خانوار	-۱	-۶۴۴
۵	آموزش افراد فعال در بخش گردشگری در زمینه راه‌اندازی نمایشگاه و جشنواره‌ها	-۲	+۸۰۲
۶	مشارکت زنان و دختران روستایی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و گردشگری	-۲	+۸۳۴
۷	آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه‌برخورد با گردشگر به‌منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم	۰	-۳۷
۸	خانوارهای مشارکت‌کننده در برنامه‌های آموزشی گردشگری	۰	+۱۲۲
۹	رضایت کلی بازدیدکننده‌ها از جاذبه‌های گردشگری و رتبه‌بندی با توجه به هدف بازدید.	+۲	+۴۸۷
۱۰	تغییر در تعداد بازدیدکنندگان برگشتی و تعداد بازدیدکنندگانی که به دوستان یا خانواده خود پیشنهاد بازدید از مقصد موردنظر می‌دهند	+۱	+۲۱۳
۱۱	اقلیم مناسب گردشگری، وجود چشم‌اندازهای زیبا، شگفت‌انگیز و منحصربه‌فرد و مراتع غنی و انواع گیاهان دارویی و خوراکی	+۱	+۲۹۷
۱۲	کیفیت اکوسیستم‌ها و منابع طبیعی مناطق گردشگری (تنوع زیستی، وضعیت ایستگاه) از نظر آلودگی	-۱	-۲۱۷
۱۳	سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه	-۱	-۱۹۸
۱۴	نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری در روستا	-۲	-۴۳۷
۱۵	عقد تفاهم‌نامه سازمان گردشگری با سایر سازمان‌های مرتبط در زمینه شروع کسب‌وکار جدید	-۱	-۲۰۹
۱۶	اشاعه فرهنگ گردشگری در روستا از طریق رسانه‌های محلی	+۱	+۲۳۰

در جهت توسعه گردشگری روستای دیزج دست یافتند: بسته‌بندی محصولات، حمایت از کارآفرینان، برگزاری کلاس‌های آموزشی، برگزاری مستمر جشنواره‌های انگور، هم‌افزایی بیشتر بین دست‌اندرکاران، تقسیم‌کاری بین دست‌اندرکاران با توجه به توان و مسئولیت آن‌ها. در ادامه در پژوهش ضرغام بروجنی و بذرافشان ۱۳۹۵، با عنوان میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه‌محور روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای آسیابسر، شهرستان بهشهر) می‌توان اشاره کرد که در این پژوهش تلاش شده است همه شاخص‌های گردشگری جامعه‌محور از دید ساکنان محلی که بیشتر از سایر ذی‌نفعان با گردشگری در ارتباط هستند، مورد بررسی قرار گیرد، بررسی عوامل موفقیت CBT در روستای

این نتایج با اهداف CBT شامل ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و حفاظتی نیز همخوانی دارد و مشخص شده که توسعه گردشگری چقدر منجر به افزایش مشارکت جامعه محلی در فعالیت‌های گردشگری شده است. در تحقیق نجارزاده و ترابی ۱۳۹۶، با عنوان برنامه‌ریزی توسعه گردشگری کشاورزی جامعه‌محور با استفاده از چارچوب مشارکتی SOART مورد مطالعه: روستای دیزج شاهرود، طبق نتایج حاصل از این آزمون، گردشگری جامعه‌محور در منطقه مورد مطالعه موفق نبوده است؛ به‌طوری‌که از میان ده عامل، موفقیت بررسی‌شده تنها ۳ عامل مالکیت جامعه محلی، حمایت داخلی و خارجی و محافظت از منابع، میانگینی بیشتر از ۳ داشتند، درنهایت دست‌اندرکاران به این راهکارهای اجرایی

منابع

- آسیاب‌سر نیز نشان داد که از نظر ساکنان، این نوع از گردشگری در این روستا موفق نبوده است؛ به طوری که از میان ده عامل مشارکت جامعه محلی، مالکیت جامعه محلی، محافظت از منابع، تسهیم منافع حاصل از گردشگری، مدیریت و رهبری، رضایت گردشگران، کیفیت زندگی اهالی روستا، رابطه میان ذی‌نفعان و مقیاس توسعه گردشگری که مورد بررسی قرار گرفتند، تنها سه عامل مالکیت جامعه محلی، محافظت از منابع و حمایت داخلی و خارجی از وضعیت نسبتاً مناسبی برخوردار بودند؛ در حالی که مقاله حاضر به تحلیل و تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر در شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در منطقه مورد مطالعه می‌پردازد، این در شرایطی است که افزایش درآمدها از طریق فعالیت‌های مرتبط با گردشگری و تنوع سرمایه‌گذاری، چه در بخش دولتی و چه در بخش خصوصی باعث به وجود آمدن فرصت‌هایی در جهت پس‌انداز کردن قسمتی از درآمد، به همراه افزایش مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی همه گروه‌های جامعه روستایی، به فراهم شدن زمینه‌های آموزش افراد در جهت برپایی نمایشگاه‌ها و جشنواره‌ها و تلاش و همکاری در راستای اطلاع‌رسانی و تبلیغات به رضایت بازدیدکننده‌ها از مقصد گردشگری با وجود اقلیم مناسب و کیفیت اکوسیستم منطقه ختم خواهد شد و به طور جدی تفاهم‌نامه‌های سازمان گردشگری با سایر سازمان با وجود شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های گردشگری به همراه ترویج فرهنگ گردشگری در منطقه مورد مطالعه می‌شود.
- بیات، سوده؛ مرتضی خزائی پول (۱۳۹۵). ارزش‌های ادراکی گردشگران روستای کویری مصر به‌عنوان گردشگری جامعه‌محور، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال ۵. شماره ۴. صفحات ۸۵-۶۱.
[Doi: 10.18869/Acadpub.Serd.5.18.65](https://doi.org/10.18869/Acadpub.Serd.5.18.65)
- تقوایی، مسعود؛ حسین حسینی‌خواه (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده‌پژوهی و سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر یاسوج)، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. سال ۶. شماره ۲. صفحات: ۳۰-۸.
[Doi:10.22080/jtpd.2018.1762](https://doi.org/10.22080/jtpd.2018.1762)
- تولایی، سیمین؛ محمد سلیمانی؛ رحمان جهانی دولت‌آباد؛ اسماعیل جهانی دولت‌آباد (۱۳۹۶) نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره ۴۹. شماره ۱. صفحات: ۱۱۳-۹۵.
[Doi:10.22059/jhgr.2017.53814](https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.53814)
- حسام، مهدی (۱۳۹۶) ارزیابی رضایتمندی گردشگران از مقصدهای گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان فومن)، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی. دوره ۱۲. شماره ۴. صفحات ۸۱۹-۸۰۳.
http://jshsp.iurasht.ac.ir/article_538277.html
- حسام، مهدی؛ حمیدرضا باغیانی (۱۳۹۷) سنجش نگرش روستاییان نسبت به تحقق گردشگری روستایی جامعه‌محور (مورد مطالعه: دهستان گوراب پس، شهرستان فومن، استان گیلان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی. دوره ۱. شماره ۹. صفحات ۸۶-۷۵.
[Doi:10.22059/jrur.2018.225971.1058](https://doi.org/10.22059/jrur.2018.225971.1058)

- حسینی، سیدرضا؛ محمدمهدی مظفری (۱۳۹۵). آینده پژوهی، راهکاری برای ارتقای صنعت گردشگری در ایران، چهارمین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت با رویکرد علوم پژوهشی نوین.
- دادور خانی، فضیله؛ منصور غنیان (۱۳۹۷). تبیین راهبردهای توسعه گردشگری پیراشهری جامعه‌محور مطالعه موردی منطقه کن - سولقان، مجله گردشگری شهری. دوره ۵. شماره ۳. صفحات ۱۳۵-۱۲۱.
[Doi:10.22059/jut.2019.225404.279](https://doi.org/10.22059/jut.2019.225404.279)
- ده‌زاده‌سیلابی، پروین؛ نرگس احمدی‌فرد (۱۳۹۸). تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مازندران، جغرافیا و پایداری محیط. ۱)۹. صفحات ۷۳-۸۹.
[Doi: 10.22126/ges.2019.1064](https://doi.org/10.22126/ges.2019.1064)
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۹). توسعه گردشگری روستایی (رویکرد گردشگری پایدار)، تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
- زرغام‌بروجنی، حمید؛ شیما بذرافشان (۱۳۹۵). میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه‌محور روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای آسیابسر، شهرستان بهشهر)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. سال ۵. شماره ۴. صفحات ۱۳۶-۱۱۹.
<https://doi.org/10.22067/jrrp.v5i4.53821>
- علی‌اکبری، اسماعیل؛ احمد پوراحمد؛ لیلا جلال‌آبادی (۱۳۹۷). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی، فصلنامه علمی- پژوهشی گردشگری و توسعه، سال ۷. شماره ۱. صفحات ۱۷۸-۱۵۶.
http://www.itsairanj.ir/article_63617.html
- فراهانی، حسین؛ سیده پروین حسینی (۱۳۹۴). تحلیل موانع بهبود و توسعه کارآفرینی گردشگری در نواحی روستایی و سازوکارهای تقویت آن مطالعه موردی: شهرستان شیروان، دهستان زوارم، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه زنجان).
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سالنامه آماری استان خراسان شمالی استانداری خراسان شمالی، واحد آمار و اطلاعات.
- مطیعی‌لنگرودی، سیدحسین؛ علی غلامی؛ فاطمه محمدزاده لاریجانی (۱۳۹۷). شناسایی و طراحی مدل عناصر آمیخته بازاریابی در ارتقای جایگاه گردشگری روستایی با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد مطالعه شهرستان بابل)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی. دوره ۹. شماره ۳. صفحات ۳۹۴-۳۷۹.
[Doi:10.22059/jrur.2018.241253.1161](https://doi.org/10.22059/jrur.2018.241253.1161)
- مودودی، مهدی؛ خدیجه بوذرجمهری؛ حمید شایان؛ محمود ضیایی (۱۳۹۴). نقش گردشگری در تحولات اقتصادی و اجتماعی روستاهای هدف استان گلستان، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. سال ۱۳. شماره ۲. صفحات ۲۸-۱.
- نجارزاده، محمد؛ ذبیح‌الله ترابی (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی توسعه گردشگری کشاورزی جامعه‌محور با استفاده از چارچوب مشارکتی SOART، مورد مطالعه: روستای دیزج شاهرود، فصلنامه علمی- پژوهشی گردشگری و توسعه. سال ۶. شماره ۳. صفحات ۱۵۳-۱۳۹.
http://www.itsairanj.ir/article_55233.html
- نعیمی‌مجد، محبوبه؛ آرزو نعیمی مجد (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی، رهیافتی نو در اقتصاد مقاومتی (مورد مطالعه: گردشگری پایدار کارشناسان صنعت گردشگری و هتلداری)، فصلنامه آینده‌پژوهی مدیریت. سال ۳۰. شماره ۱۱۶. صفحات ۲۱۲-۲۰۲.
http://jmfr.srbiau.ac.ir/article_14193.html
- نیک‌بین، مهنا (۱۳۹۱). گردشگری جامعه‌محور، سایت علم گردشگری، www.tourismscience.ir
- یاری‌حصار، ارسطو؛ سهیلا باختر (۱۳۹۵). ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار روستایی از منظر جامعه محلی و گردشگران (مطالعه موردی: شهرستان نیر)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای. سال ۶. شماره ۲۲. صفحات ۱۳۴-۱۲۱.
http://jzpm.miau.ac.ir/article_1935.html

- Saxena, G., & Ilbery, B. (2010). Developing integrated rural tourism: Actor practices in the English/Welsh border. *Journal of Rural Studies*, 26(3), 260-271.
<https://www.researchgate.net/publication/223251535>
- Sharpley, R., & Telfer, D. J. (2014). *Tourism and development: concepts and issues* (Vol. 63): Channel View Publications.
- Raslanas, S., Stasiukynas, A., & Jurgelaitytė, E. (2013). Sustainability assessment studies of recreational buildings. *Procedia Engineering*, 57, 929-937.
<https://pdf.sciencedirectassets.com/278653/1-s2.0-S1877705813X00086/>
- Strydom, A. J., Mangope, D., & Henama, U. S. (2019). Making community-based tourism sustainable: evidence from the Free State Province, South Africa. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 24(1), 7-18.
<https://www.researchgate.net/publication/329450591>
- Zielinski, S., Jeong, Y., Kim, S. I., & B Milanés, C. (2020). Why community-based tourism and rural tourism in developing and developed nations are treated differently? A review. *Sustainability*, 12(15), 5938(1-20); [doi:10.3390/su12155938](https://doi.org/10.3390/su12155938).
- Han, H., Eom, T., Al-Ansi, A., Bobby Ryu, H & Kim, W (2019). Community-Based Tourism as a Sustainable Direction in Destination Development: An Empirical Examination of Visitor Behaviors. *Sustainability*, 11(12), 2864 (1-14); [doi:10.3390/su11102864](https://doi.org/10.3390/su11102864).
- Alberta. Dept. of Agriculture and Rural Development. Rural Development Division, & Irshad, H. (2010). *Rural tourism-an overview*. Edmonton, Canada: Government of Alberta.
- Hlengwa, D. C., & Maruta, A. T. (2019). Community Based Tourism ventures apt for communities around the Save Valley Conservancy in Zimbabwe. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8(2), 1-15.
https://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article_10_vol_8_2_2019.pdf
- Irshad, H (2010): *Rural Tourism-An Overview*, Government of Alberta, Agriculture and Rural Development, humaira.irshad@gov.ab.ca.
- Lee, T. H., & Jan, F. H. (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability. *Tourism Management*, 70, 368-380.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517718302115>.
- Jurowski, C. (2016). *Tourism Development*: Taylor & Francis.
- Kline, C., McGehee, N., & Delconte, J. (2019). Built capital as a catalyst for community-based tourism. *Journal of Travel Research*, 58(6), 899-915.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287518787935>
- Raftopoulos, M. (2020). Rural Community-Based Tourism and its Impact on Ecological Consciousness, Environmental Stewardship and Social Structures. *Bulletin of Latin American Research*, 39(2), 142-156.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/blar.12749>
- Ruiz-Ballesteros, E. (2011). Social-ecological resilience and community-based tourism: an approach from Agua Blanca, Ecuador. *Tourism Management*, 32(3), 655-666.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517710001056>